

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

KATARINA ČERKEZ
VPLIV INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE NA
ZAPOSLOVANJE ARABSKIH ŽENSK
DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2004

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

KATARINA ČERKEZ

Mentorica: doc. dr. Maja Bučar

VPLIV INFORMACIJSKE TEHNOLOGIJE NA ZAPOSLOVANJE ARABSKIH ŽENSK
DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2004

ZAHVALA

Pri pisanju diplomske naloge se lepo zahvaljujem prof.doc.dr.Maji Bučar za njeno usmerjanje in požrtvovalno delo ter svojim staršem in sestri Moniki, da so mi omogočili ta študij in seveda nenazadnje tudi mojim tunizijskim prijateljicam, Anissi, Narjess in Mimi, ki so mi pomagale pri razširjanju obzorij. Hvala.

ASSALAMA

ALEJKUM!

(POZDRAVLJENI !)

KAZALO

SEZNAM KRATIC.....	4
UVOD.....	6
1. REGIJA BLIŽNJI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA, ISLAM IN ŽENSKE.....	9
1.1. REGIJA BLIŽNJI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA.....	9
1.2. POLITIČNI, DRUŽBENI IN GOSPODARSKI RAZVOJ.....	10
1.3. VERSKA DELITEV.....	13
1.4. DRUŽBENA DELITEV.....	13
1.4.1. Privatna sfera - družina.....	13
1.4.2. Javna sfera - »moški svet«.....	16
1.5. ŽENSKE, ISLAM IN KULTURNA TRADICIJA.....	17
2. INFORMACIJSKA TEHNOLOGIJA IN ŽENSKE V REGIJI BVSA.....	25
2.1. IT, INFORMACIJSKO DOHITEVANJE, DIGITALNA LOČNICA.....	26
2.2. ZAPOSLOVANJE ŽENSK V IKT SEKTORJU.....	28
2.3. RAZVOJNE MOŽNOSTI IKT V REGIJI BVSA.....	31
2.3.1. Elektronsko poslovanje oz. internet poslovanje.....	32
2.3.2. Elektronska vlada.....	33
2.3.3. Ostala področja, ki jih odpira uporaba IKT.....	34
2.4. DOMINACIJA MOŠKIH NAD IT.....	34
3. TRG DELOVNE SILE IN ŽENSKE V REGIJI BVSA.....	37
3.1. DRUŽBENO - EKONOMSKI POKAZATELJI IN REVŠČINA.....	38
3.2. IZOBRAZBA ARABSKIH ŽENSK.....	38

3.3.	ZAPOSLENOST	ARABSKIH
ŽENSK.....		40
3.3.1. Formalni sektor.....		42
3.3.2. Neformalni sektor.....		43
3.4 SPOLNO SEGMENTIRAN TRG DELOVNE SILE V REGIJI BVSA.....		44
3.5 VLOGA MEDNARODNIH ORGANIZACIJ NA PODROČJU IZBOLJŠANJA ZAPOSLOTIVENIH MOŽNOSTI ŽENSK V BVSA REGIJI.....		45
4.ŠTUDIJE PRIMEROV: POLOŽAJ ŽENSK V DVEH RAZLIČNIH ISLAMSKIH DRŽAVAH IN INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA.....		50
4.1.TUNIZIJA- AL-JOUMHOURIYAH AT TUNISIYAH.....		50
4.1.1.Izobraževanje in zaposlovanje Tunizijk.....		53
4.1.2. Tunizija in ženske v javnem življenju- napredek.....		55
4.2.SAVDIJSKA ARABIJA - AL-MAMLAKAH AL-ARABIYAH AS- SUUDIYAH.....		56
4.2.1. Izobraževanje in zaposlovanje savdijskih žensk.....		58
4.2.2. Savdijske ženske v javnem življenju in napredek		59
4.3. SKLEP ŠTUDIJE PRIMERA.....		60
ZAKLJUČEK.....		61
SEZNAM		
TABEL.....		63
SEZNAM LITERATURE.....		64

SEZNAM KRATIC

BVSA - regija Bližnji Vzhod in Severna Afrika

IT - informacijska tehnologija

IKT - informacijsko-komunikacijska tehnologija

DVR-države v razvoju

BNP-bruto nacionalni proizvod

BDP-bruto domači proizvod

BDP per capita – bruto domači proizvod na prebivalca

PPP-pariteta kupne moči

FLS-Forward Looking Strategies- Dolgoročne strategije za napredek žensk

PFA- Platform for Action-Izhodišča za ukrepanje

ZN - Zduženi narodi

IPCC- Mednarodni odbor za vprašanja klimatskih zadev

ACSAD -the Arab Center for the Study of Arid Zones and Dry Lands -Arabski center za študij nerodovitnih in izsušenih področij

FAO-Food and Agriculture Organisation of the United Nations- Organizacija Združenih narodov za prehrano in kmetijstvo

WB-World Bank(International Bank for Reconstruction and Development)-Svetovna banka

ITU -International Telecommunication Union-Mednarodna telekomunikacijska zveza

WHO- Svetovna zdravstvena organizacija

UNIDO- Organizacija ZN za industrijski razvoj

HDR - Human Development Report- Poročilo o človekovem razvoju

GEM - Gender Empowerment Measure- merilo naraščanja stopnje moči žensk
WSIS-World Summit on Information Society- Svetovni vrh o informacijski družbi
GS ZN - Generalna skupščina ZN
ASCII - American Standard Code for Information Interchange
UNESCO- Organizacija ZN za prosveto, kulturo in znanost
ZAE-Združeni arabski emirati
INSTRAW- Mednarodni inštitut za raziskave in usposabljanje za izboljšanje položaja žensk
UNIFEM- Razvojni sklad ZN za ženske
CEDAW- Odbor za nadzorovanje Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije
UNDP- Program ZN za razvoj
ILO- Mednarodna organizacija dela
ESCWA- Economic and Social Commission for Western Asia- Ekonomska in socialna komisija za zahodno Azijo
EU- Evropska unija
CREDIF - Center za raziskave, študije, dokumentacijo in informacije o ženskah
UNFT- National Union of Tunisian Women- Državna zveza tunizijskih žensk
OPEC- Organizacija dežel izvoznic nafte
ZDA- Združene države Amerike
ADSL- Asymmetric Digital Subscriber Line- asimetrična digitalna naročniška linija
VoIP - Voice over IP telephony - klic preko ponudnika internetnih storitev
WTO- World Trade Organisation- Svetovna trgovinska organizacija

UVOD

1.člen Splošne deklaracije človekovih pravic pravi : »Vsi ljudje se rodijo svobodni in imajo enako dostojanstvo in enake pravice. Obdarjeni so z razumom in vestjo in bi morali ravnati drug z drugim kakor bratje.«¹ Vsem ljudem je treba jamčiti enake pravice, ne glede na to, kdo so in kakšno je njihovo mesto v družbi. Pa vendar se po svetu ženskam stalno zanikajo njihove pravice. Ženska pogosto nima enakopravnega dostopa do ekonomskih virov in nobene pravice, med drugim, do izobrazbe in zdravstvenega varstva, vključno s porodniško oskrbo.

Razlog, zakaj sem se odločila za izbrano temo, izhaja iz dejstva, da so danes ženskam kratene mnoge osnovne življenjske pravice, skratka, prihaja do kršitve političnih, civilnih, ekonomskih in kulturnih pravic. Tako so ženske pristale marsikje na robu družbe, kar še posebej velja za države v razvoju. Diskriminacija žensk se pojavlja v vseh aspektih njihovega življenja - njihov položaj na podeželju, v mestih, enakost spolov v medijih, spolne in druge oblike nasilja nad ženskami, boj proti seksizmu v jeziku, uskladitev delovnih, družinskih ter materinskih obveznostih, položaj žensk v učnem procesu. To še posebej velja za države v razvoju, kjer so med dostopom moških in žensk do uveljavljanja moči nad gospodarskimi strukturami v družbi velike razlike.

Ženske so dejavne na številnih gospodarskih področjih, ki segajo od plačanega dela, kmetovanja in ribištva do neformalnega sektorja. Vendar pravne ovire in običaji, ki preprečujejo lastništvo ali dostop do zemlje, naravnih virov, kapitala, kredita, tehnologije in drugih načinov proizvodnje, kot tudi plačilne razlike, prispevajo k oviranju gospodarskega

---

¹ A.Reardon, Betty (1993): »Women and Peace«. Appendix 1 : 171.

napredka žensk. Ženske prispevajo k razvoju, ne samo s plačanim delom, temveč tudi z velikim deležem neplačanega dela - še posebej v zvezi s kmetijstvom - ki je pogosto premalo cenjeno in premalo opaženo. Še vedno opravijo večino neplačanega gospodinjskega dela in dela v skupnosti, kot skrb za otroke in starejše, priprava hrane za družino, varovanje okolja in zagotavljanje prostovoljne pomoči izpostavljenim posameznikom, posameznicam in prizadetim skupinam. To delo pogosto ni izmerjeno in v nacionalni bilanci ni ovrednoteno (Neubauer, 1995: 101).

Moja diplomska naloga se bo lotevala raziskovanja splošnih ženskih pravic v arabskem svetu, odnosno v regiji Bližnji Vzhod in Severna Afrika, kjer po mojem mnenju še ni možno govoriti o razrešenih splošnih pravicah žensk in boju žensk za te pravice. Še pred tem pa je potrebno zavedanje žensk samih, za katere pravice so prikrajšane, da sploh lahko začnemo raziskovati njihovo prisotnost v javnem življenju, ki pa je v arabskem svetu pretežno moška sfera. Ko bom raziskala splošno družbeno stanje in vpliv religije na vsakdanje življenje Arabk, se bom lotila vprašanja, koliko so ženske v tem svetu zastopane na trgu delovne sile, na kak način vstopajo vanj in kolikšno moč in besedo ima ob tem informacijska tehnologija. Skratka nakazala bom, da obstaja zveza med trgom delovne sile, tehnologijo in odnosi med spoloma in, da ta zveza oblikuje ter preoblikuje vzorce zaposlovanja žensk. Trg delovne sile v arabski regiji je majhen in omejen, tehnologija šele komaj vstopa v ta prostor, kjer pa dominirajo moški. To kaže na bistveni problem vpeljevanja nasprotnega, "nežnejšega" spola na to področje. Na ženske se gleda bolj kot na »uporabnice tehnologije« in še to bolj v omejenem številu, odvisno od razvitosti posamezne države in od dostopa do tehnologije. Na moške pa se gleda kot na »upravitelje tehnologije«, kar kaže, da informacija, ki je ključna za učenje novega, kot prvo prispe do moških. Delitev dela med spoloma je posledica vpliva sprememb, ki jih prinaša s sabo informacijska tehnologija.

Spolna segregacija je še vedno 'zakonik', tradicionalne norme preprečujejo ženskam, da sprejemajo delo. Vendar pa so poročene in samske ženske pripravljene opravljati plačano delo, saj bi s tem postale bolj gospodarsko in socialno neodvisne od moških članov družine. Samo to lahko izboljša status žensk in poveča njihovo samozavest. Z več dela pa bi tudi ženske več prispevale k nacionalnemu gospodarstvu. (Sabbagh, 1991; 19.4.2003)

Upam, da bo arabski svet razrešil nesoglasja tako glede osnovnih človekovih kot tudi ženskih pravic. To ostaja vprašanje volje in časa. Preden mu to ne uspe, bo zanj še daljša in težja pot doseganja informacijske družbe. Digitalna ločnica med arabskimi državami in preostalim svetom je znatna, saj je naložb v raziskave in razvoj malo in potemtakem se tu kaže skromen

vpliv IKT na stopnjo človeškega razvoja v regiji BVSA. Torej, koliko je posamezna arabska država voljna vložiti v napor doseganja osnovnih človekovih pravic in informacijske družbe in vanjo uspešno integrirati tudi ženske, je vprašanje in osnovno razmišljanje moje diplomske naloge.

CILJI IN POMEN PREDLAGANE TEME

Pričakovano je, da tudi v regiji Bližnji Vzhod in Severna Afrika nove tehnologije kreirajo nove trge in nove priložnosti za investiranje ter vodijo k višji rasti in zaposlovanju. Zaradi dejstva, da so ženskam v tej regiji kratene osnovne življenjske pravice, tudi prehod v informacijsko družbo za muslimanske ženske ne predstavlja izboljšanja njihovega položaja, boljšega dostopa do izobrazbe in delovnih mest v informacijski tehnologiji. Zato je poleg vprašanja digitalne ločnice nujno razrešiti osnovna vprašanja neenakopravnega položaja žensk v tej regiji.

HIPOTEZE PREDLAGANE TEME

Zveza med trgovino delovne sile, tehnologijo in odnosi med spoloma oblikuje in preoblikuje vzorce zaposlovanja žensk. Zaradi obstoja neenakopravnega položaja žensk v družbi, ki vodi tudi v digitalno ločnico, informacijske tehnologije ne prispevajo k novim zaposlitvam žensk tako v privatni kot v javni sferi življenja arabskih žensk.

UPORABLJENA METODOLOGIJA

Diplomsko nalogo nameravam izdelovati s pomočjo primarnih in sekundarnih virov, s tem, da slednji prevladujejo. Med temi sem se tudi opirala na tekste in pričevanja samih Arabk, ki so dejavne prek Interneta. Te spletne strani so mi prinesle svež vpogled v življenja arabskih žensk, česar prek uradnih podatkov ni možno najti. Pišejo literarnice, pisateljice, ženske z višjo izobrazbo, kot medicinske uslužbenke, zdravnice, itd. Posluževala se bom deskriptivne metode in s statistično analizo prikazala podatke zaposlovanja žensk. Uporabila bom tudi komparativno metodo, ko bom v študijah primerov ugotavljala razlike med statusom žena v bolj ortodoksni Savdijski Arabiji v primerjavi z bolj napredno Tunizijo. Nameravam pa se posluževati tudi normativne analize. Za pomoč pri izdelavi bom prosila tudi prijateljici Narjess in Anisso iz Tunizije in upam, da še koga, ki mi s svojimi nasveti in podatki lahko prinese veliko novih idej in podatkov.

STRUKTURA ANALIZE

Diplomsko nalogo začenjam z uvodom, nato bom v prvem delu naloge prikazala neenakost med spoloma, ženske v islamu in razvoj regije Bližnji Vzhod in Severna Afrika.

V drugem delu bom prikazala osnovne pojme v zvezi z informacijsko tehnologijo in digitalno ločnico ter prikazala razvojne strategije z vidika informacijsko - komunikacijske tehnologije v regiji BVSA. Sledi zaposlovanje žensk v informacijski tehnologiji, v kolikor ta obstaja.

V tretjem delu bom razdelala trg delovne sile in udeležnost žensk po sektorjih dela, v četrtem delu pa študiji primerov informacijsko - komunikacijskih tehnologij oziroma njihovih strategij v Savdijski Arabiji in Tuniziji.

Nalogo bom zaključila z zaključkom oziroma s sklepno besedo.

1.REGIJA BLIŽNJI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA, ISLAM IN ŽENSKE

V prvem poglavju bom predstavila razvoj regije Bližnji Vzhod in Severna Afrika ter vpliv religije - prevladujočega islama - na vsakodnevno življenje ljudi. S tem so povezani vzorci družbenega obnašanja, družinske norme in kulturna tradicija. Nazadnje pa bom predstavila vpliv samega islama na življenje arabskih žensk.

1.1. REGIJA BLIŽNJI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA

Arabski svet se razprostira od Atlantika do Arabsko/Indijskega morja in od Mediterana do obrobja Podsaharske Afrike. Od Maroka na Zahodu do Irana na Vzhodu. Pokriva področje 13, 5 milijona kvadratnih kilometrov, kar je več kot 10 % svetovnega kopenskega sveta, in šteje okoli 300 milijonov ljudi. (Gopinath; 16.4.2003)

Število prebivalcev regije BVSA raste letno po stopnji 3% in je skoraj identično številu prebivalcev v Evropski uniji, vendar slednja raste po stopnji samo 0.8 %. Več kot 45 % prebivalcev regije BVSA je pod starostjo 15 let, v primerjavi z 18 % prebivalcev pod to starostjo v Evropski uniji. (Internet 56; 7.2.2004)

V arabskem svetu je manj pomankanja in revščine kot v drugih regijah DVR.

Tabela št.1: PRIMERJAVA REVŠČINE PO REGIJAH SVETA

Indeks revščine po osebah v %	1 \$ na dan		2 \$ na dan	
	1990	1999	1990	1999
Leto				
Vzhodna Azija in Pacifik	30.5	15.6	69.7	50.1

Evropa & Centralna Azija	1.4	5.1	6.8	20.3
Latinska Amerika in Karibi	11.0	11.1	27.6	26.0
Bližnji Vzhod in Severna Afrika	2.1	2.2	21.0	23.3
Južna Azija	45.0	36.6	89.9	84.8
Podsaharna Afrika	47.4	49.0	76.0	74.7
Svetovno povprečje	29.6	23.2	62.1	55.6

Vir: Global Economic Prospects 2003 (Table 1.9.) v Internet 52; 29.1.2004

Podatki za regijo BVSA kažejo, da se odstotek ljudi, ki živijo z manj kot 1 \$ na dan, ni popravil, in da se je odstotek ljudi, ki živijo pod 2 \$ na dan, povišal iz 21 na 23 odstotkov ljudi. Torej vsak peti Arabec zasluži v povprečju manj kot 2 \$ na dan.

Droge in prostitucija so omejene, posilstvo skoraj ne obstaja, samohranilk družine in rojstev izven zakona je zelo malo. Nasilje v skupnosti obstaja, vendar na nižjem nivoju kot drugje, in poligamija, ki je še vedno obstoječa med manj naprednimi skupinami, postaja bolj neobičajna. (Gopinath; 16.4.2003)

Regija BVSA je bila skozi tisočletje križišče mnogih trgovskih in kulturnih poti, odkritje nafte pa ji je prineslo bogastvo. Slednjega naravnega vira ne bo v nedogled, zato mora regija poskrbeti za svoje mesto v globalnem gospodarstvu, kjer človeški viri postajajo bistveni za napredek nacionalnih gospodarstev in kjer so tudi ženske pomemben akter ali vsaj naj bi bile.

1.2. POLITIČNI, DRUŽBENI IN GOSPODARSKI RAZVOJ

Arabske države so obenem kohezivne in raznolike. Večina je vezana na skupni jezik, arabski, religijo, islam in na kulturno identiteto ter dediščino. (Internet 2; 16.4.2003)

Politične korenine arabskega sveta so povezane z dolgoletno prisotnostjo zahodnega sveta, tako evropskega kot ameriškega, v tej regiji. Dolga prisotnost le-tega pa se je pokazala s kolonizacijo, osnovanjem Izraela, dvojnimi standardi glede demokracije in človekovih pravic, ter skozi trpljenje civilnega ljudstva, od Palestinecev do Kurdiv, in Iračanov do Afganistancev. Zatorej moramo preteklost arabskega sveta povezati z današnjimi vidiki poznavanja arabske družbe in z današnjim pričanjem razvoja dogodkov v regiji BVSA. Poleg tega je treba seveda upoštevati tradicionalno kontradiktornost arabskih držav glede porazdelitve bogastva in odprave revščine.

Regijo lahko razdelimo glede na poznavanje na **zunanje politične dejavnike**, saj je strateškega pomena nafta in zemeljski plin, sledi verski fundamentalizem in z njim povezana politična občutljivost regije. Deli pa se še na **notranje politične dejavnike**, ki vključujejo skoraj polovico njene populacije, ki je nepismena, kar vpliva na obnašanje ljudi in njihov odziv na nacionalne zadeve. (Internet 3 ; 6.11.2003)

Ekonomske in družbene razmere variirajo od ene do druge arabske države. Nekatere so uživale obdobja relativne stabilnosti, potrebne za socialni mir, dialog in razvoj, medtem ko so druge trpele pod družbenim in civilnim nemirom ter regionalnimi konflikti. Medtem ko države proizvajalke nafte uživajo visok dohodek od izvoza nafte, druge, manj razvite arabske države, trpijo breme revščine, nezaposlenosti in socialnih razlik. (Internet 4 ; 13.3.2003)

Mnogo znanstvenikov in politikov se strinja, da hitra rast prebivalstva² ovira človeški razvoj. Revščino, ki temu sledi, spremlja nezaposlenost, slaba prehrana, nepismenost, nižji status žensk(...). Vsi ti dejavniki prispevajo k visoki stopnji rodnosti, obolenosti in smrtnosti, kot tudi na nižjo ekonomsko produktivnost(...). Odprava revščine bo prispevala k nižanju populacijske rasti in privedla k populacijski stabilizaciji. V tem pogledu ponuja arabski svet paradoksalno izkušnjo. Ne da se vzpostaviti relacija ena proti ena med populacijsko rastjo in per capita BNP, niti skozi statično perspektivo - če arabske države primerjamo med seboj - niti skozi dinamično perspektivo - če spremljamo eno arabsko državo skozi čas. Države z najnižjo populacijsko rastjo so nekje na sredini po nacionalnem dohodku (Libanon, Tunizija, Maroko), medtem ko se tiste z najvišjo populacijsko rastjo nahajajo med najrevnejšimi (Jemen, Palestina) kot tudi med najbogatejšimi državami (Savdijska Arabija, Združeni arabski emirati). (Fargues, 1998; 19.4.2003)

Regijo Bližnji Vzhod in Severna Afrika predstavljajo države proizvajalke nafte, z najvišjim per capita na svetu, kot je Kuvajt, Katar in Savdijska Arabija ter države z nižjim dohodkom, Jemen, Jordanija in Sirija. Obstajajo razlike v strukturah zaposlovanja in vrednotnih sistemih, tudi znotraj iste države. V Zalivski regiji in Savdijski Arabiji, ki so proizvajalke nafte in storitveno orientirana gospodarstva, je trend zaposlovanja prikazan z velikim številom tujih moških in žensk delavcev. V zadnjih letih, kot rezultat globalne ekonomske recesije, ki se je podvojila z upadanjem cen nafte, so zaposlitvene politike povečale število nacionalnih delavcev, še posebej v poklicnih službah.

---

² Hitra populacijska rast v DVR znižuje stopnjo ekonomske rasti z zniževanjem investiranja v človeški kapital, poleg tega ima hitra populacijska rast negativne posledice za okolje, saj vodi k degradaciji naravnih virov in prispeva h globalnim problemom, z izgubo bioraznolikosti ter nenazadnje takšna rast tudi znižuje dohodek

V državah regije s srednjim in nižjim dohodkom, do nedavnega pri trendu zaposlovanja zasledimo moško migracijo, posebej v države proizvajalke nafte. Ekonomska reforma in v nekaterih primerih ukrepi strukturnega prilagajanja, so nedavne značilnosti teh držav. Kot rezultat tega se mnoge ženske soočajo z revščino in nezaposlenostjo. Tudi zniževanje javnega sektorja v očeh privatizacije je vplivalo nanje, saj je javni sektor največji delodajalec za ženske. (Internet 2; 16.4.2003)

Izrael, Jordanija, Maroko in Tunizija so primer držav, ki beležijo določen dosežek zaradi strukturnih gospodarskih reform (Internet 57; 29.1.2004)

Tabela št.2: Stopnja realne rasti BDP (v %) in BDP na prebivalca (v \$) po posameznih arabskih državah

Arabske države	Število prebivalcev	Rast prebivalstva (v %)	BDP/PPP	Stopnja realne rasti BDP (v %)	BDP na prebivalca (v \$)
Bahrajn	666.238	1.61	9.91 mlrd. \$	2.9	15.100
Džibuti	457.130	2.13	619 mio. \$	3.5	1.300
Irak	24.683.313	2.78	58 mlrd. \$	-3	2.400
Iran	68.278.826	1.08	458.3mlrd. \$	7.6	6.800
Izrael	6.116.533	1.39	117.4 mlrd. \$	-0.8	19.500
Libanon	3.677.780	1.36	18.8 mlrd. \$	1	5.200
Jordanija	5.460.265	2.78	22.63 mlrd. \$	4.9	4.300
Jemen	19.349.881	3.42	15.07 mlrd. \$	4.1	800
Libija	5.499.074	2.39	33.36 mlrd. \$	1.2	6.200
Oman	2.807.125	3.38	22.4 mlrd. \$	2.2	8.300
Savdijska Arabija **	24.293.844	3.27	242 mlrd. \$	0.6	10.500
Tunizija *	9.815.644	1.12	64.5 mlrd.\$	5	6.600

Vir: The World Factbook 2002 ; Internet 7; 8.2.2004

* Internet 5; 8.3.2003

** Internet 6; 18.8.2003.

nekaterih skupin, posebej revnih, kar izraža problem revščine in dohodkovne neenakosti v DVR. (Birdsall v

Stopnja rasti BDP je leta 1999 znašala 2 %, leta 2000 3.2 % in leta 2001 je znašala 3.5 % za celotno regijo BVSA. (Internet 58; 5.2.2004). Morala pa bi rasti po stopnji 5 ali 6 %, če bi želela sprejeti tiste, ki šele vstopajo v delovno silo, in da bi torej posredno zmanjšala obstoječe visoke stopnje nezaposlenosti. V zadnjih dveh desetletjih so državljanske vojne, politični preobrati in regionalni konflikti škodili gospodarski rasti, še posebej v Libanonu konec 70-ih in v 80-ih letih, v Kuvajtu med 1990 in 1991, ter v Iranu in Iraku v 80-ih letih. V 90-ih letih so imele Iran, Jordanija, Kuvajt, Savdijska Arabija, Sirija in Tunizija višjo rast, kot v 80-ih, ko so cene nafte padle. (Internet 58; 5.2.2004)

Regija BVSA bi morala pospeševati privatizacijo, odpiranje domačih tržišč, saj bi s tem okrepila tekmovalnost in inovacije, kar bi pospešilo gospodarsko rast. (Gardner, 2003; 5.2.2004).

Na splošno lahko v regiji BVSA govorimo o oslABLJENI gospodarski rasti in človeškem razvoju. Moški in ženske se v tej regiji soočajo z naraščajočimi gospodarskimi izzivi, vendarle pa ločnica med dosežki družbe in pričakovanja ljudi postavlja razvoj regije BVSA pod tveganje.

1.3. VERSKA DELITEV

Večina Arabcev je muslimanskega prepričanja, obstaja pa tudi manjša arabska krščanska manjšina, kot je na primer v Libanonu, kjer je okoli 30 % katolikov Maronitov³. Na Bližnjem Vzhodu so tudi Druzi⁴, Židje, Zorostranci in še drugi. Moja naloga se naslanja izključno na prevladujoči islam. Vpliv religije in religioznih prepričanj na arabske ženske je znaten. V Svetem Koranu⁵ je zapisano, da je treba tretirati ženske z istim spoštovanjem kot moške. Tudi prerok Mohamed⁶ je imenoval ženske sestre moških. (Gopinath; 16.4.2003)

Kiessling and Landberg , 1994 :175-176).

³ Maroniti, od vzhodne cerkve ločena cerkvena skupnost v Siriji, s sirskim bogoslužnim jezikom, od 15.st.združena z Rimom. Vir: Leksikon Cankarjeve družbe, Ljubljana, 1988:615.

⁴ Druzi so pripadniki ismailitskega islama izvirajoče sekte v J.Libanonu in Siriji. (Leksikon Cankarjeve založbe, Ljubljana, 1988:219)

⁵ Koran (ar. »branje«), sveta knjiga islama, ima 114 sur (poglavij), po Mohamedu oznanjenih božjih razodetij. (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988 :516)

⁶ Mohamed, Muhamed *570, +632, ustanovitelj islama; od okoli 595 je kot trgovec na potovanjih spoznaval krščanstvo, židovstvo in druge religije, od okoli 610 je oznanjal v Meki svoja razodetja, ki so bila verjetno zapisana že v času njegovega življenja (v koranu). Ugledni Mekanci so ga odklanjali. 622 se je odločil za preselitev v Medino (hedžra), kjer je osnoval svojo versko skupnost. 630 je uspel zavzeti Meko in jo pridobiti za svoj nauk. Ob Mohamedovi smrti je bil islam že široko razširjen po vsej Arabiji. (Leksikon Cankarjeve založbe, 1988:654)

1.4. DRUŽBENA DELITEV

1.4.1. Privatna sfera-družina

V tem podpoglavju predstavljam tradicionalni pogled na vlogo ženske v islamski kulturi, ki jo predstavlja kot osebo na domu, kamor »ona sodi« in kot osebo, ki ima večjo veljavo v očeh družbe, ko rodi moškega potomca. Ta pogled je konstrukt islamske družbe in ne konstrukt religije kot take. Koran daje obema spoloma enake pravice, tudi v domači sferi oziroma v sferi družine. Odnosa Korana do žensk bom kasneje predstavila še v podpoglavju 1.5.

Družina je središče ženskega udejstvovanja v družbi Bližnjega Vzhoda in Severne Afrike. Prav tako je družina središče družbe arabskih držav. Čeprav ima ženska odločilno vlogo v družini, je to še vedno področje, ki ga dominira moški. Ko se ženska poroči, zapusti svoj dom in zaživi s svojim možem. Družina je patriarhalna, je osnovana okoli očeta, njegovih sinov, njegovih žena in njihovih otrok. Čeprav se nevesta fizično loči od rojstne družine, se vezi med njo in njenimi krvnimi sorodniki ne pretrgajo. Tako imajo ženske prostor, kamor se vrniti v primeru večjih problemov - kot so ločitev, smrt, ali zakonske težave. Vloga ženske v družini je večplastna. Njena odgovornost je biti spolni partner svojemu možu in vzdrževati gospodinjstvo, torej pripravljati obroke, čistiti, prati perilo, itd. Najverjetneje je najpomembnejša naloga žensk rojevati in vzgajati otroke. Materina skrb ni samo hraniti otroke in jih obvarovati, ampak jih je treba izobraževati v kulturi in religiji, ki je kamen, na katerem stoji družba. Otroci, sploh moški potomci, bodo ponesli naprej družinsko ime in skrbeli za mater v letih, ki še prihajajo. (Spivey, 1996; 19.4.2003)

Vloga ženske v arabsko - muslimanski družini⁷ predstavlja njo kot MATER, SESTRO in kot ŽENO. Po besedah avtorice Saimanove ženska ne more biti nikoli prijateljica ali ljubimka. Ona živi v družbi, kjer se spola nikoli ne mešata, kjer ona sreča moškega samo v nekaterih

---

⁷ Allah je ustvaril moške in ženske, da so le ti spremstvo drug drugemu, in tako da se lahko nadaljuje vrsta in živi v miru. **Zaway** pomeni arabsko poroka, in ker je družina v islamski družbi glavna celica in poroka edini način, da skupaj privedejo družino v obstoj, zato je prerok vztrajal, da ga nasledniki sledijo v zakon. Poroka v islamu ima dva aspekta, aspekt **ibadah** - čaščenje Allaha in **mu'amalah** - transakcije med človeškimi bitji. Prerok smatra zakon za muslimana kot polovico njegove religije, ker ga ščiti pred promiskuiteto, prešuštvom, homoseksualnostjo, ki vodijo k mnogim zlom kot obrekovanje, prepiri, samomor, izguba lastnine, dezintegracija družine. Zakon je prepovedan - **haram**- moškemu, ki ne poseduje sredstev, da lahko vzdržuje svojo ženo in otroke ali če ima bolezen, ki ima lahko posledice na njegovo ženo in potomstvo. Prav tako ni poželjivo - **makruh** - da gre v zakon moški, ki nima spolnega poželjenja, ali ki nima ljubezni za svoje otroke. (Abdur; 21.4.2003)

primerih: ko rodi, ko mu poroča(ali očetu ali bratu) ali ko ga poroči. Samo ko rodi moškega potomca, si pridobi ženska veljavo v družini ali socialnem ustroju. Stopnja ločitev neplodnih žensk ali mater punčk je zelo visoka v arabski družbi. Vir moči za arabsko družbo so sinovi, moški. Arabske države imajo najvišjo stopnjo rojstev kot katerakoli druga regija v svetu in v muslimanskih državah je ta stopnja višja kot v revnejših državah Latinske Amerike. (Saiman; 23.3.2003)

Rojevanje je med arabskimi ženskami zelo visoko, 4.8 rojstev na posamezno žensko, medtemko ostale države v razvoju imajo 3.5 in svetovno povprečje je 3. (Gopinath; 16.4.2003)

Nepismenost, hitre poroke in pomanjkanje zaposlitvenih možnosti prispevajo k visoki rodnosti med arabskimi ženskami, kar kažejo sledeči podatki:

Tabela št.3: Stopnja rodnosti in stopnja pismenosti v arabskih državah

Arabske države	Stopnja rodnosti po posameznih državah (novorojeni otroci na 1 žensko) v letu 1997	Stopnja pismenosti v % (1997)
Severna Afrika:	4,6	57
Maroko	3,58	44
Alžirija	3,59	62
Tunizija	2,92	67
Libija	6,26	76
Arabsko-izraelsko področje:		
Egipt	3,58	51
Izrael	2,77	95
Jordanija	5,1	87
Libanon	3,24	92
Sirija	5,91	71
Severno zalivsko področje:		
Iran	4,72	72
Irak	6,41	58
Južno zalivsko področje:		
Bahrajn	3,08	85
Kuvajt	2,82	79
Katar	4,28	80
Savdijska Arabija	6,45	63
Združeni arabski emirati	4,46	79
Jemen	7,29	38

Turčija	2,58	82
---------	------	----

Vir: CIA World Factbook, 1997; Internet 8; 6.11.2003

Prišlo pa je do znižanj populacijske rasti skozi zadnjo dekada v državah, kjer se je revščina poglobila (Alžirija, Egipt, Sudan). V Jemenu, Omanu in Palestini se rodi 7 otrok na žensko, v Libanonu, Tuniziji 2,5 na žensko. (Fargues, 1998; 19.4.2003)

Odnos med materjo in njenim sinom ima pomembne razsežnosti v arabski družini. Po mnenju avtorice Saimanove je mati edina ženska, ki jo moški lahko občuduje in ljubi. On pa je njen vir ponosa in preživetja. Ona si ga želi večno posedovati. Njegova mati se večkrat vmeša v odnos med njim in njeno snaho. Vedno bo zahtevala, da se sin postavi na njeno stran napram svoji ženi. Mati je ljubosumna in jo je strah pred izgubo vpliva in moči nad svojim sinom, zato mu preprečuje imeti normalne odnose s svojo ženo, kar se tiče spolnosti. Zato so moški zmožni ljubiti samo svoje matere. (Saiman; 23.3.2003)

Tukaj sem prikazala, da je poglavitno mesto ženske v islamu njen dom, ki ji nudi varno zavetje pred zunanjim svetom in kjer ona opravlja svoje družinske kakor tudi delovne obveznosti. Če se njene obveznosti pomaknejo navzven v »svet moških«, pa se ženska sooča z drugačnim tretiranjem, kar bom nakazala v naslednjem podpoglavju.

1.4.2. Javna sfera - » moški svet »

Osnovno vprašanje, kako razrešiti neenakopravni položaj žensk Arabk, se navezuje na islamsko vedenje o ženskah, ki ga povezujejo z nekaterimi koncepti, le-ti pa kažejo na neenakopravnost med spoloma. Le-ti so t.i. koncept poželjenja, ki nekako pravi, da je treba žensko slo kontrolirati, kajti ob vstopu v javno življenje je ženska izpostavljena moškim očem. Naslednji je koncept časti, ki se ga povezujejo z družino, kajti moževa naloga je vzdrževati družino, zato je nečastno, če je žena na delu. Najpomembnejši pa je koncept javne morale, ki kaže na jasno dominacijo moških v tem delu sveta. Ponovno se te koncepte povezuje z religijo, pa vendarle so družbeni konstrukti. Naj jih podrobneje predstavim.

Islamsko vedenje žensk vključuje koncept *Poželjenja*. Z razliko od drugih religij kot krščanstvo in judizem, islam ne vidi poželjenja kot silo, ki mora biti odstranjena ali sistematično regulirana. Spolno poželjenje zanje predstavlja sposobnost nadaljevanja človeške vrste. Vendar mora biti poželjenje vodeno v pravi smeri. Ženske naj bi bile obdarjene z usodno spolno privlačnostjo. Da se moški zna upreti ženski, ki je vir zapeljevanja, mora biti spolnost žensk strogo vodena in kontrolirana. Družba je tista, ki sloni

na zunanjem, raje kot na notranjem moralnem uveljavljanju⁸, zato se verjame, da morajo biti ženske skrite in ločene od moških, zato da moški niso preplavljeni s seksualnim izzivom žensk. Mlade ženske, v katerih leži duša zapeljevanja, morajo biti skromno oblečene, s čimer se je razvila tradicija pokrivanja. Bistvena značilnost položaja žensk v javni domeni je pokrivanje. Le to igra pomembno vlogo pri ločevanju pozicij med moškim in žensko, kar bom še naknadno obrazložila v podpoglavju 1.5.

Kakorkoli že, moderni trendi so privedli več žensk, da delajo izven doma, kar predstavlja bistveni problem za moške. To daje moškemu občutek nečastnosti in občutek nezmožnosti, kako poskrbeti za družino. Prav tako pa je njegova žena izpostavljena javnosti, kjer je napadena njena čast, ki je ekvivalentna napadu na čast moža v njeni družini. Koncept **Časti** igra bistveno vlogo v življenju moža in žene. Kot že prej omenjeni koncept **javne morale**, spada pod ta tip družbe čast, zato je bistvenega pomena skrbeti za vzdrževanje časti družine.

Moški v arabskem svetu jasno dominirajo na vseh področjih življenja, vključno z gospodarstvom, politiko in družbo. Ženske v tej družbi imajo jasen položaj; ta položaj mora ostati vedno v senci avtoritativnega moškega. Ženske naj bi imele manj izobraževanja in manj izkušenj v javnem življenju kot večina moških. Tudi v privatni sferi, torej družini, kjer igra ženska pomembno vlogo, moški še vedno dominirajo. Njihova naloga je kontrolirati poročne pogodbe, ločitve in pridobitev dodatnih žena. (Spivey, 1996; 19.4.2003)

Arabski svet torej deluje na principu javne morale. Javno življenje pa imajo v rokah moški, ki se bojijo ženskega vstopa na »njihov« teritorij, in s tem morebitne konkurence pri pridobitvi delovnih mest, vstopu na ekonomski in politični oder.

1.5. ŽENSKE, ISLAM IN KULTURNA TRADICIJA

Koran je najvišji in najbolj absolutni vir islama. So pa še trije drugi religiozni viri, ki vodijo muslimansko religijo. To so :

-**Hadiths** - prerokova pričevanja

-**Sunnah** - prerokova dejanja - ta niso zapisana, ampak se ustno prenašajo iz generacije v generacijo

-**Shariah** - pravosodne odločitve - islamsko pravo

Koran, Hadith, Sunnah in Shariah določajo parametre znanja in informacije o islamu. Čeprav je v islamu Bog končni sodnik, pa je naloga ljudskega oziroma javnega mnenja, ki določa sankcije v tem svetu. (Ammar; 17.4.2003)

---

⁸ Koncept javne morale

Danes ni arabske države, razen Libanona v skladu s svojo religiozno - etnično formacijo, ki ne bi omenjala islama kot državne religije in tudi ni arabske države, razen Tunizije in Južnega Jemena, kjer pravo o statusu družine ni direktno inspirirano z šeriatskim oz. islamskim pravom. (Saiman; 23.3.2003)

Pravi islam daje ženskam njihove pravice in spoštuje ženske v vseh pogledih. Pred islamom, ženske niso imele svojih pravic. Po islamu, lahko ženska podeduje lastnino in dela v kateremkoli poslu. (Parker, 1999; 16.4.2003)

Islam je dal ženskam pravice in privilegije, ki jih nikoli ni uživala pod nobenim religioznim ali ustavnim sistemom. Pravice in odgovornosti ženske so enake tistim od moških, ki pa jim niso nujno identične. Enakovrednost in istost sta dve različni stvari. Ta razlika je razumljiva, ker moški in ženske niso identični, ampak so ustvarjeni kot enakovredni. S to postavko, se ne more gledati na žensko kot inferiorno moškemu. Islam ne krivi Eve za izvorni greh, koran zelo jasno pove, da sta bila preiskušena oba Adam in Eva, da sta oba grešila. (2 sura: 35-36; 7 sura:19,27; 20 sura:117-123). (Hammuda; 21.4.2003)

Ta citat iz Korana jasno pokaže, da je ženska po njegovem videnju enakovredna moškemu in da naj bi bil status žensk v islamu nekaj unikatnega, nekaj kar ne bi imelo primerljivosti v nobenem drugem sistemu. Islam je ustvaril za žensko polno varnost, vendar pa je ženska podrejena moškemu, kajti njegova naloga je ženo varovati, prehranjevati in dobro ravnati z njo. To najdemo v 4. in 33. suri Korana. (Schliebitz, 1999 : 36) Realnost pa kaže, da tudi temu ni tako, saj se z ženskim spolom ne ravna v skladu s Koranom in ženske doživljajo slabo ravnanje, sploh v bolj ortodoksnih in revneših islamskih deželah, kjer ljudje ne znajo brati in pisati, torej se ne znajo poistovetiti s pravicami, ki so zapisane v Koranu.

ODNOS ISLAMA DO ŽENSK se kaže v naslednjih točkah :

(v prvi podtočki bom predstavila odnos islama, v drugi podtočki pa dejanski odnos do ženske):

1.a) Žensko priznava islam kot enakopravno in enako partnerico moškega v nadaljevanju človeštva. On je oče, ona je mati in oba sta bistvena za življenje. Njena vloga ni nič manj pomembna kot njegova. (Koran, 49:13, cf. 4:1) (Hammuda; 21.4.2003)

Koran nas uči, da so moški in ženske enakopravni, da posameznikom ne sme biti sojeno v skladu glede na spol, lepoto, bogastvo. Edina lastnost, ki naredi nekoga boljšega, je njegov karakter. (Naheed; 17.3.2003)

1.b) V resnici je ženska podrejena moškemu, tako v javni sferi kot v domači sferi, ki naj bi bil praktično njen teritorij. Še zdaleč ne moremo govoriti o enakih pravicah na gospodarskem, družbenem in političnem področju.

2.a) Ona je enakovredna moškemu pri nošenju osebnih in skupnih odgovornosti in pri sprejemanju nagrad za njena dejanja. Ona je neodvisna osebnost. (Koran, 3:195, cf 9:71;33:35-36;66:19-21) (Hammuda; 21.4.2003)

2.b) Ženska v resnici ni neodvisna. Odvisna je moralno in finančno od moškega.

3.a) Ona je enakovredna moškemu pri sprejemanju izobrazbe in znanja. Islam pri znanju ne dela razlik med moškim in žensko. Skoraj 14 stoletij nazaj je prerok Muhamed oznanil, da je znanje nujno za vsakega muslimana - žensko in moškega. (Hammuda; 21.4.2003)

Za vsakega muslimana je bistveno pridobiti izobrazbo, znanje skozi učenje. Prvo vodilo skozi Koran je bilo »iqra« - brati, recitirati in razglašati. Surah Iqra in Surah Alaq poglavje 96, verz 1 - 5 : »Brati! Deklamirati! Razglašati! V imenu Očeta, ki je ustvaril človeka, iz zmrzjene kepice krvi. Beri in Bog je najlepši. On je naučil uporabljati pero človeka, ki to ni znal (96 :1 -5).« Torej prvi napotek iz Korana ni bil moliti, ampak BRATI. To navodilo je bilo za moške in za ženske. Islam daje velik pomen izobrazbi. Tudi po preroku Mohamedu je » obvezno za vsakega muslimana pridobiti znanje » (Al - Bayhaqi). (Internet 9; 23.3.2003)

3.b) V resnici je še vedno ogromno deklic in žensk doma, kjer zgodaj pričnejo z delom, ali pa se zgodaj poročijo in jim je kratena pravica do izobraževanja. Je pa v nekaterih državah že prisoten porast v izobrazbi, sploh v zadnjih 20-30- ih letih.

Arabske države so dosegle napredek v izobraževanju. Stopnja nepismenosti odraslih je padla iz 60 % leta 1980 na 43 % sredi 90-ih let. Pismenost žensk pa se je do danes od 1970 skoraj potrojila. Vendar pa je danes še vedno 65 milijonov Arabcev nepismenih, od tega skoraj dve tretjini žensk. (Internet 63; 29.3.2004)

4.a) Priznana ji je pravica do izražanja. (Koran, 58: 1-4; 60:10-12) (Hammuda; 21.4.2003)

4.b) Dostop do javnih medijev je omejen in prisotna je vladna kontrola nad tem, kar posameznik izreka. Sem pa zasledila podatek, da je Libija edina arabska država, kjer ženska javno na televiziji bere Koran. Predsednik Gadafi je zagovornik emancipacije žensk.

5.a) Islam daje ženskam enakovredno pravico do poslovanja, da zasluži in poseduje neodvisno. (Hammuda; 21.4.2003)

5.b) V resnici svoje dohodke ženske, ki so samozaposlene – delež le-teh je majhen - pogosto odstopajo svojim možem, ki nadzirajo njihov dohodek, sploh v deželah, kjer je zakoreninjen ortodoksni islam. Sicer pa so arabske ženske tudi finančno neodvisne, sploh v urbanem delu arabskega sveta.

6.a) Islam ji daje tudi del, ki ga lahko podeduje. Če je mati ali žena, sestra ali hči, dobi določen delež, ki ga podeduje od umrlega. Ta del je njen in nihče ji ga ne more vzeti. To ni znak, da mora biti moški v nadvladi nad žensko, razlogi zakaj dobi moški več, pa so sledeči:

-prvič, vsi finančni stroški so njegova stvar

-drugič, ženska nima finančnih obveznosti, razen nekaj njenih majhnih osebnih izdatkov. Ona je finančno varna in preskrbljena. Če je ona žena, potem je njen mož skrbnik, če je ona mati, je potem to njen sin, če je ona sestra, je to njen brat, itd. Če pa nima nobenih družinskih odnosov, potem ni vprašanja podedovanja, ker ni ničesar za podedovati. Kot takšno se je nikakor ne bo pustilo, da strada, ohranitev takšne ženske je odgovornost družbe kot celote, torej države. Da se ji pomoč ali služba, da zasluži za preživetje. Ona ni odgovorna za kogarkoli drugega, ampak samo zase. Če bi bil moški na njenem mestu, bi bil še vedno odgovoren za svojo družino in tudi drugih družinskih članov, ki potrebujejo njegovo pomoč. Torej v najtežji situaciji je njena finančna odgovornost omejena, njegova pa neomejena.

-tretjič, ko ženska dobi manj kot moški, ni za nič prikrajšana, za kar je delala. Lastnina, ki jo podeduje, ni povezana z rezultatom njenega zaslužka ali njenih prizadevanj. Porazdelitev je regulirana s strani Božjega prava.

-četrtrič, imamo na eni strani moškega dediča, ki ga obtežujejo različne finančne odgovornosti, in na drugi strani žensko dedinjo, ki nima finančnih odgovornosti nasploh ali pa zelo malo. Če damo njej isti delež, kot moškemu, je nepravilno do njega. Zato islam daje njemu večji delež podedovane lastnine, kar povezuje s tem, da zadovolji potrebam svoje družine in družbenim odgovornostim. Njej pa daje tisti del, ki ga potrebuje za svoje osebne potrebe. V tem obziru je islam bolj prijazen do nje kot do njega. Tukaj lahko rečemo, da so pravice žensk v celoti enake pravicam moških, ampak niso nujne identične. (glej Koran, 4:11-14, 176) (Hammuda; 21.4.2003)

6.b) V resnici deduje ženska toliko, kakor ima to država pravno urejeno oziroma bore malo. V skladu z družinskim pravom v mnogih državah regije ženske podedujejo manj kot moški in nimajo pravice začeti z ločitvijo ali, da bi dobile skrbstvo nad otroki. (Internet 2; 16.4.2003)

7.a) Ženska uživa določene privilegije, ki manjkajo moškemu. Kot mati, uživa večje priznanje in višjo čast v očeh Boga(31 :14-15; 46:15) Prerok je naznanjal to čast, ko je oznanil, da je raj pod nogami matere. Na njo je naslovljeno 3/4 sinove ljubezni, medtem ko očetu pripada 1/4 te ljubezni in dobrote. Ni ji potrebno delati in si z možem deliti družinske stroške. Po poroki ji je dovoljeno ohraniti, kar je posedovala prej, in njen mož nima pravice do njene osebne lastnine. Kot hči ali kot sestra ji pripada varnost s strani očeta in brata. Če želi delati in pomagati pri vzdrževanju družinskih odgovornosti, ji je to prostovoljna izbira, saj je za njeno integriteto in čast poskrbljeno. (Hammuda; 21.4.2003)

7.b) V očeh islama je ženska gledana kot upraviteljica doma in ne kot gospodinja, ker ni poročena s hišo. Ženska lahko tudi dela in ji pripada isto plačilo, če dela isto delo kot moški. Nikjer v Koranu ali Sunnahu ni rečeno, da ženska ne sme delati. Če je ženska poročena, mora za zaposlitev dobiti dovoljenje svojega moža. Ne sme pa se vključevati v službe, ki so osnovane na razkazovanju njene lepote ali telesa, kot je poziranje, ples, igranje v filmih, itd., čeprav danes realnost kaže druge podatke, da je mnogo teh žensk v teh poklicih. Mnogo služb, ki so prepovedane za ženske, je prepovedanih tudi za moške, na primer točenje alkoholnih pijač, delo v igralnicah, sodelovati v korupciji ali drugih neuglednih poslih, itd. Prava islamska družba naj bi imela nekaj žensk profesionalk kot so ženske zdravnice, ženske medicinske sestre, ženske učiteljice, itd. Ženske v islamu nimajo finančnih obveznosti, kajti naloga moškega je v družini skrbeti za finančne aspekte družine. Zatorej pod normalnimi pogoji ženski ni potrebno delati in ji ni potrebno služiti za lastni obstoj ali za obstoj družine. Kakorkoli že, v izrednih primerih, v primeru finančne krize družine, ima ženska možnost delati z dovoljenjem njenega očeta ali moža ali s privolitvijo kogarkoli starejšega v družini. Vendar je tudi v teh pogojih nihče ne more prisiliti k delu in če pristopi k delu, je to izraz njene svobodne volje. Najboljši primer, ki ga lahko navedem, je žena preroka Mohameda, Bibi Khadija, ki je bila zelo uspešna poslovna ženska. (Internet 9; 23.3.2003)

Torej v resnici mora dovoljenje za lastno zaposlitev ženska pridobiti pri možu ali njenem starejšem moškem članu družine, razen v nekaterih državah, ki so bolj liberalne npr. Tunizija, Libanon.

8.a) Pri molitvi ženske stojijo za moškimi, kar ni znak njihove inferiornosti. Gre za to, da se moški in ženska med molitvijo ne smeta dotakniti njunih teles, zato ne stojijo drug ob drugem, pa tudi, če bi ženske molile spredaj, se zgodi, da se del njenega telesa odkrije ob določenem gibu. To pa privede do tega, da moško oko ulovi neoblečen del, rezultat česar je njena osramočenost in njegova izpostavljenost zlim mislim. Zatorej moški sedijo v linijah, ženske pa zadaj za otroki. (Hammuda; 21.4.2003)

8.b) Dejansko je v tej točki tudi tako. Ženske molijo v ozadju.

9.a) Muslimansko žensko se vedno povezuje s tradicijo poznano kot » hijab » to je pokrivalo časti, dostojanstva, nedolžnosti, čistosti in integritete. (Hammuda; 21.4.2003)

9.b) Pokrivalo je rezultat tradicije pokrivanja in ni zapisan v koranu.

HIJAB -ŽENSKO POKRIVALO:

Angleški termin »veil« je naslovljen na tradicionalna pokrivala na glavi, obrazu in telesu za ženske v regiji Bližnji Vzhod in Severna Afrika. Vendar pa tradicijo pokrivanja ni uvedel islam. Pokrivanje je bilo prisotno v Bizantinski družbi in v predislamskem času naj bi na ozemlju jugozahodne arabske regije samo dva klana imela pokrivanje žensk, pa tudi v Egiptu v času vladavine Ramzesa III. , 20.dinastije, so imele ženske samo pokrivalo na glavi. Pa tudi v času rojstva krščanstva so Židinke nosile pokrivalo na glavi in obrazu.

Termin **HIJAB**, ki je bil del arabskega besedišča v zgodnjem islamu, se je povrnil nazaj v 1970-ih letih. Povezava med oblačenjem, skromnostjo in moralnostjo v islamu je vidna v koranski vizije kreacije. Islam zahteva, da njegovi nasledniki živijo skromno in zaščiteno. Zato je hijab osvobajajoč. Ženskam daje pravico, da postanejo ljudje in ne spolni objekti. Ponuja čast, dostojanstvo in spoštovanje za ženske, uničuje pornografijo ter očitno nasilje, naslovljeno na ženske, obenem pa jim nudi zaščito (Afshar, 12).

Ženske so sprejele hijab iz mnogih razlogov. Nošenje le-tega predstavlja zavezanost žensk k islamski verodostojnosti, čeprav ga zahodna družba vidi kot znak ženske zatiranosti. Hijab dovoljuje ženskam, da lažje stopajo na javna mesta in hkrati ponavlja tradicionalno vlogo odvisne in »domače hraniteljice privatnega prostora« (Esposito, 4 : 341). Hijab ne služi samo kot zaščita pred moškimi, ampak tudi pred ženskim egom. Preprečuje ženskam, da ure in ure presedijo pred ogledalom. Neka anonimna muslimanka je izrazila svoje mnenje na internetni strani: 'Pokrivanje žensk ni znak poniževanja ali zatiranja. Je zapoved Allaha, ki ni moški in ni ženska, zatorej ne diskriminira žensk, ki so segment kreacije Allaha.' (Kurd, 1997; 17.4.2003)

V islamu se na žensko nikoli ni gledalo kot na šibko človeško bitje brez duše ali njene lastne volje. Ženska v arabščini je **fitna**, kar pomeni lepoto in nered ali nemir. Ima dušo, ki ne nosi teže izvirnega greha na zemlji, kajti islam ne verjame, da človeštvo nosi odgovornost za izvirni greh. V islamu se spolnost ne obsoja kot tako; ženska je tista, ki mora biti kontrolirana, kajti ona je grožnja za občutek varnosti moškega. V islamu mora biti spolnost izpolnjena, tako da lahko družba doseže bolj harmonično stanje kot celota, torej **ummo**. Islamski raj je mesto večnih spolnih užitkov. Ženska mora biti v tišini in si deliti moža z ostalimi ženami, kar bom obrazložila v naslednjem podpoglavju. Medtem ko moški lahko nadaljuje s svojo promiskuiteto v pravnem kontekstu, z dovoljenjem države. Ko se ženska sprehaja v javnem prostoru, jo oblegajo moški: njim ona predstavlja grožnjo, počutijo se napadeni. Nanjo se gleda kot na »ekshibicionistko«. Islamska spolna moralnost smatra žensko seksualnost kot agresiven element, ki lahko ogrozi ravnotežje družbe, če ni kontrolirana. Zato je ženska na cesti simbol agresije. Medtem, ko krščanska moralnost vidi žensko seksualnost kot pasivno, jo Koran in muslimanska tradicija vidi drugače.

Moška spolnost je promiskuitetna in je legalizirana kot taka, moški lahko ima 4 ženske, smatra se ga kot nestabilnega in zato ima pravico do ločitve, ko se mu zazdi. Spolnost žensk pa islam smatra kot aktivno, ona je fitna in njena spolnost je nevarna. (Fatima Mernissi, *Beyond the Veil*, Al Saqi Books, London 1985). Arabska ženska dobi pravico svobodnejšega gibanja, ko doseže določeno starost, torej ko jo družba začne sprejemati kot aseksualno. Potem ni več fitna, vir provokacije, ni več seksualni objekt, ki ga je treba kontrolirati. V naši kulturi temu rečemo, da je izničena (seksualno mišljeno). (Saiman; 23.3.2003)

Naj na koncu povzamem, da pokrivanje žensk brani njeno dušo pred šibkostjo, njen razum pred popuščanjem, njene oči pred pogledi in njeno osebnost pred demoralizacijo. Islam skrbi za integriteto ženske s čuvanjem njenih moral in z zaščito njenega značaja in osebnosti.(cf.Koran, 24 :30 -31) (Hammuda; 21.4.2003)

Za pokrivalo hijab(izgovorjava hižeb ali hidžab) sem zasledila tudi drugo ime, in sicer feredža ali pa sefsari v Tuniziji. Ne glede na ime pa predstavlja pokrivalo pomemben del ženske kulture v islamu, kajti islama brez tega pokrivala si nekako ne moremo predstavljati, sploh pa v tem pomenu, ker se nam zdi, da krati pravice žensk kot svobodnih bitij. Vendar jim po njihovo daje občutek identitete. Mnoge arabske ženske sta islamska kultura in zakoreninjena tradicija naučila drugače in na hijab gledajo kot na osvobajajoč element v njihovem življenju. Hijab v mojem pogledu predstavlja kratenje osnovnih človekovih pravic za ženske in jih omejuje pri vstopu na trg delovne sile.

Naj poglavje zaključim s tem, da nakažem, da se status žensk skozi stoletje ni kaj bistveno spreminjal, da se kvečjemu slabše ravna z ženskim spolom, sploh v bolj konservativnih državah in v ruralnem področju. Odvisno je tudi od države do države arabskega sveta, v koliki meri je ta ortodoksno zakoreninjena v tradicijo in islam. Položaj žensk med napredno in ortodoksno, striktno versko državo, bom primerjala med seboj v zadnjem poglavju in tam bo najbolj viden problem ženskega položaja v arabskem svetu. Z državo, ki ima napredno vizijo razvoja žensk, bom nakazala na možnosti, ki jih lahko dosežejo druge arabske države, v kolikor bodo seveda pripravljene. Je pa težko posploševati, saj vsaka država govori zase in vsaka nosi breme lastnega razvoja.

Vseh navedenih podatkov ne smemo posploševati za vsako državo posebej, ker je v regiji prisoten tako "napredni" kot bolj ortodoksni islam.

2. INFORMACIJSKA TEHNOLOGIJA IN ŽENSKE V REGIJI BLIŽNJI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA

V tem poglavju me zanima vstop informacijske tehnologije v arabsko regijo in udeleženos žensk v teh novih tehnologijah. Vstopanje na trg delovne sile pa ženskam, kot že znano, omejuje razkorak v položaju v družbi med spoloma.

Danes je informacija ključnega pomena, da se nekaj novega naučimo in da informacija gre skozi življenja in ne mimo nas. Znano je, da manj razvite države in države z manjšimi sredstvi za raziskave in razvoj ne vlagajo v lasten tehnološki razvoj⁹, ampak v kupovanje in asimiliranje tuje tehnologije.

Živimo v dobi informacijske družbe, čemur se prilagaja način in kvaliteta življenja. S tem se določa, kako razpolagati s časom, torej našo svobodo, in ob tem se nam konec koncev porajajo vprašanja o enakosti, varnosti in človeškem dostojanstvu na področju dela. Informacijsko - komunikacijske tehnologije, torej nove tehnologije, vplivajo na kvaliteto, kvantiteto in porazdelitev dela. Ta vpliv je bolj indirektnen kot direkten: nove tehnologije podajo osnovo za spremembe v zaposlovanju. (ILO, 2001: 165) Vsi znanstveni poizkusi določevanja vpliva novih tehnologij na zaposlovanje morajo vzeti v obzir kreiranje služb in hkrati izničenje drugih služb. Če so nekje prisotni računalniški terminali, še ni jasno, ali nadomeščajo delavce ali pa dodajajo nove storitve in novo zaposlovanje. (ILO, 1995 : 589)

Predpogoj za uporabo in razširjanje informacijske tehnologije je komunikacijska tehnologija, ki omogoča sistemom informacijske tehnologije, mrežam in napravam, da izmenjujejo podatke in s tem omogočajo uporabnikom dostop do baz podatkov in komunikacijo z drugimi uporabniki. (Logar, 2000 : 6)

Informacijsko - komunikacijska revolucija se širi z omotično hitrostjo in jo je treba uvrstiti v širši kontekst globalne ekonomije med industrializirani svet in svet, ki se še le industrializira. Delitev dela, kot družbena in spolna delitev, organizacija upravljanja dela in oblikovanje dela in nalog, odnosi na delu, razdelitev po sposobnostih, nagrade za delo so pomembne kot tehnologija sama. Zaposleni imajo tudi vlogo v oblikovanju razvoja, uporaba tehnologij pa variira odvisno, ali je to moški ali ženska. Odnosi med spoloma prispevajo k oblikovanju

---

⁹ Uvajanje informacijskih in drugih novih tehnologij je stroškovno zahtevno. Ker pa je difuzija oziroma razpršenost le-teh hitra, je nujno upoštevati tudi element »učenja« ekonomsko učinkovite uporabe tehnologije. Na trajanje učenja ključno vpliva tehnološka sposobnost določene države ali podjetja. Tu lahko izpostavim pojav tehnološkega gapa ali prepada oz.zaostajanja, kar pomeni, da še preden neko gospodarstvo ekonomsko

tehnologij. (ILO, 2001 : 216-217) To so družbeni konstrukti, ki nakazujejo, da moški in ženske niso enako usposobljeni za oblikovanje in uporabo nove tehnologije.

Tipično, moški oblikujejo in razvijajo računalniške sisteme, medtem ko so ženske prisotne zgolj pri zbiranju in sestavljanju strojne in programske opreme ter so uporabnice pri storitvenih poklicih. Ker so moški največ prispevali k razvoju informacijske tehnologije, so ženske kot uporabnice izključene iz tehnologij. Ženske bi bilo potrebno bolj uvajati v svet IT zaposlovanja, in obenem vzeti v obzir vseobsežno ekonomsko, družbeno okolje, ki se nagiba k temu, da postane »slepo med spoloma«. (ILO, 2001: 218)

V nadaljnji razdelavi bomo videli, da ni informacijska tehnologija sama tista, ki vpliva na vzorce zaposlovanja žensk, ampak mnogi drugi dejavniki. (ILO, 2001:217)

2.1. INFORMACIJSKA TEHNOLOGIJA, INFORMACIJSKO DOHITEVANJE, DIGITALNA LOČNICA

»Tehnologija je skupek fizičnih procesov za spreminjanje vložkov v proizvodnjo, skupno z družbenim ustrojem (organizacijskimi oblikami in proceduralnimi metodami), ki oblikuje dejavnosti, nujne pri taki transformaciji« (Bučar po Dahlmanu in Westphalu, 2001 : 12).

Izraz **informacijske tehnologije (IT)** uporabljamo za širok spekter konvergentnih(istosmernih) tehnologij iz mikroelektronike, računalništva in telekomunikacij in v novejšem obdobju tudi iz optoelektronike in umetne inteligence (Bučar, 2001 : 132).

Informacijske tehnologije zajemajo vse tiste dejavnosti, ki predstavljajo strojno opremo - hardware (pisarniški stroji, oprema za obdelavo in prenos podatkov), programsko opremo - software in storitve. (Soubra v Bučar, 2001 :133) Informacijska tehnologija zajema tako proizvodno stran (računalniško opremo ter programe, telekomunikacijsko opremo ter industrijske panoge, temelječe na mikroelektroniki) kakor tudi uporabniško stran (aplikacije IT v vseh gospodarskih sektorjih, skupaj s fleksibilno proizvodnjo, sistemi finančnih transakcij, informacijske storitve, elektronsko tiskanje ter managerski informacijski sistemi). (Hanna v Bučar, 2001 :133)

Informacijsko telekomunikacijske tehnologije (IKT) so primarno elektronsko zasnovane tehnologije, ki jih uporabljajo za zbiranje, shranjevanje, obdelavo, »pakiranje« ter komunikacijo informacij, in zagotavljajo dostop do znanja. Poudarek je na tehnologijah, ki so

---

racionalno usposobi uporabljati eno tehnologijo, je že prevladujoča druga, ki je cenovno ugodnejša ali pa kvalitetno tako izboljšana, da je prejšnja že zastarela. Vir: Zapiski predmeta Odnosi Sever-Jug.

informatijsko združljive, torej lahko skupaj z računalniško zmogljivostjo zagotavljajo potrebno informacijo in obdelavo znanja. (Valantin v Bučar, 2001 :133)

Dohitevanje je v izvorniku »**leap-frogging**«, nekateri avtorji celo uporabljajo izraz »**preskakovanje**«. Dohitevanje je prehod nekaterih procesov nabora človekovih sposobnosti in investiranja z namenom znižati zaostajanje v produktivnosti, ki ločuje industrializirane države in DVR. Pojav informacijskih tehnologij, ki podpirajo globalni prenos informacij in pojav virtualnega prostora omogoča preskakovanje. (ILO, 2001 :194). Dohitevanje je silno zahteven in kompleksen proces, ki nikakor ne more potekati avtomatično. Pri procesu dohitevanja je najpomembnejši dejavnik razpoložljivi človeški kapital, velikost ter značilnosti družbene in politične ureditve, ki vodijo v nacionalno kohezijo in stabilno vlado. Poleg tega je nujna tudi pametna ekonomska politika, ki najde pravo kombinacijo zaščite novih industrij in stimulacije zunanje konkurence. (Bučar, 2001: 130)

Digitalna ločnica je ločnica med tistimi, ki lahko učinkovito/uspešno uporabljajo novo informatijsko tehnologijo, kot je internet, in med tistimi, ki je ne morejo uporabljati. (Internet 54; 28.3.2004)

Digitalna ločnica je razkorak med državami, ki je bolj izražen v dostopu do osebnih računalnikov in uporabe interneta kot pa v dostopu do telefona. (ILO, 2001 :114) Hiter porast IKT pa še pogloblja digitalno ločnico, ki je prisotna med industrializiranim svetom in državami v razvoju. (ILO, 2001 :119)

Informatijsko - komunikacijske tehnologije - radio, televizija, telefon, fax, računalnik in internet povezave ter trgi in mreže, ki so odvisne od njih, igrajo rastočo vlogo v svetovnih ekonomijah in družbah. So hkrati orodje, ki omogoča udeležbo revnim ženskam in moškim v ekonomskem in družbenem življenju ter omogoča, da se rešijo iz revščine. Še posebej pa so revne ženske tiste, ki jim primanjkuje dostop do IKT. To odseva nižjo stopnjo izobrazbe žensk kot moških v mnogih revnih državah, težnjo po tem, da moški pridobijo več tehnične izobrazbe kot ženske in večpredstavnost moških na tehnoloških delovnih mestih. Digitalna ločnica med moškimi in ženskami mora privedi do zavedanja, da se zagotovi ženskam nove ekonomske priložnosti, ki jih ponujajo IKT. (Internet 1; 13.3.2003)

Današnji svet ne deli ideologija, ampak tehnologija. (ILO, 2001 :124) Informatijska tehnologija lahko uniči » mit o revnih » in mobilizira skupnost k reševanju iz revščine in družbeni spremembi. (Mitter and Rowbotham, 1995 : 6)

2.2. ZAPOSLOVANJE ŽENSK V IKT SEKTORJU

Če bi ženske v regiji Bližnji Vzhod in Severna Afrika imele enake možnosti kot moški, bi bistveno prispevale k gospodarskemu življenju, izboljšala bi se gospodarska rast in gospodarska produktivnost držav te regije. Vendarle pa se ženske pri iskanju zaposlitve soočajo z družbenimi ovirami. Kako lahko ženske tekmujejo na tem zelo ozkem trgu delovne sile in upajo na pravičen delež omejenih poklicnih možnosti v družbi, ki je še vedno konzervativna in v glavnem dominirana s strani moških?

V izobrazbenem in zdravstvenem sektorju naraščajo možnosti za ženske - kot učiteljice, zdravnice in medicinske sestre ter v tekstilni industriji. Vendar pa ženske zanima vstop na nova zaposlitvena področja kot znanost, industrija inženirstva kot tudi proizvodni sektor, kjer bi lahko izbruhnila konkurenca v prihodnosti. (Gopinath; 16.4.2003)

Potencial zaposlovanja s pomočjo informacijske tehnologije obstaja, vendar v kolikor ta ne bo prisotna v vsej svoji polnosti v tej regiji in v kolikor ne bo razrešena diskriminacija nad ženskim spolom, je skorajda nemogoče govoriti o možnosti zaposlovanja žensk skozi IT.

Arabske države imajo zelo nizke stopnje ženske udeležbe v urbanem okolju. Od 5% na arabskem polotoku do komaj 25 % v Tuniziji, medtem ko je svetovno povprečje 50 % . (Internet 24; 11.5.2003)

Arabska regija kaže znaten premik pri izboljšanju ženske izobrazbe, z več kot podvojitvijo ženske pismenosti od 1970 in z podvajanjem vpisa v primarno in sekundarno izobraževanje, vendar pa še vedno več kot 50 % arabskih žensk ne zna niti brati niti pisati. Leta 1995 je Global HDR predstavil Merilo naraščanja stopnje moči žensk(GEM)¹⁰, ki je zmeril udeležbo žensk po prihodku na osebo, ženski delež profesionalnih in tehničnih pozicij in ženski delež parlamentarnih sedežev. Arabska regija ima najnižje številke poleg podsaharne Afrike. Ima najnižjo stopnjo udeležbe žensk v delovni sili in najnižjo stopnjo predstavništva v parlamentu - ženske zasedajo samo 3.5 % vseh sedežev v parlamentu.

(Internet 25; 17.7.2003)

Tabela št.4: GEM – Merilo naraščanja stopnje moči žensk (1995)

---

¹⁰ GEM.Leta 1995 je Program ZN za razvoj (UNDP) predstavil nov indeks, ki bi izmeril gospodarski in politični položaj žensk napram moškim.Predstavlja odstotek žensk, ki so dejavne v administrativnih in tehničnih službah, in tistih, ki imajo svoj sedež v parlamentu, prav tako pa tudi njihov dohodek v primerjavi z moškimi dohodki. Lestvica merjenja je od 0 do 1, od tega je 0 najslabša in 1 je najboljša. (Internet 62; 15.2.2004)

Arabske države	GEM – Merilo naraščanja stopnje moči žensk (1995)
Alžirija	0.241
Egipt	0.258
Iran	0.261
Jordanija	0.211
Kuvajt	0.345
Maroko	0.302
Tunizija	0.345
Združeni arabski emirati	0.247
Regija BVSA	0.258

Vir: UNDP, Human Development Report 1997 and 1998 v Internet 61; 15.2.2004

Globalno gospodarsko okolje se spreminja hitro z razširitvijo IKT. Jutrišnje informacije lahko nudijo množico možnosti v DVR. Te nove tehnologije vodijo svet k digitalnemu gospodarstvu ter imajo možnost pomagati ženskam pri kombiniranju dela in domačih obveznosti ter omogočiti pozitivne spremembe v proizvodnji in storitvenih institucijah. DVR se soočajo z velikimi izzivi. Razkorak v znanju (knowledge gap) bo naraščal, razen v primeru premoščevanja digitalnega razkoraka. To pomeni, več bo država namenila v IKT investicije, večji bo prodor IKT v deželo, s tem se bo povečal dostop do interneta in posledično se bo povečala uporaba novih komunikacijskih ogrodij. To pa prinaša s sabo nov način učenja preko internetnih in drugih IT storitev.

Arabska regija ima najnižjo stopnjo dostopa do IKT, samo 2.54 % celotne populacije je registrirane na internetu. (Wheeler, 2002; 7.2.2004)

Večina arabskih držav še ni oblikovala nacionalnih politik, ki bi vodile v informacijsko družbo. O tem se bo razpravljalo na Svetovnem vrhu za informacijsko družbo (World Summit on Information Society - WSIS), ki ga je na predlog ITU-ja sprejela 2001 GS ZN v resoluciji A/RES/ 56/183, in bo organiziran v 2 fazah : prva je že bila v Ženevi decembra 2003, druga bo v Tunisu 2005. Govorilo se bo o tem, kako skupaj povezati ključne igralce: vlade, mednarodne organizacije, privatni sektor, civilno družbo/nevladne organizacije. (Internet 26; 15.7.2003)

Če se želi arabski svet vključiti v globalno gospodarstvo, in s tem omogočiti dostop do dela prek IKT tudi ženski delovni sili, je po mojem mnenju potrebno nameniti pozornost tudi arabiziranju interneta. Zakaj? Arabski računalniški trg predstavlja uporabo računalniškega software in hardware¹¹ v angleškem jeziku. Glede na to, da sem že omenila nizko stopnjo

¹¹ Hardware-strojna oprema

pismenosti arabskih žensk, kar je posledica kulturnih norm in družinskih vrednot, je pomemben poudarek na tem, da tiste, ki se že naučijo brati in pisati, imajo to znanje v arabščini na prvem mestu in šele nato v angleščini na drugem mestu.

Čeprav je večina internetnih povezav v angleškem jeziku, ne smemo izbrisati arabski trg kot potencial, saj so ZN definirali arabščino kot peti najpomembnejši jezik na svetu. Poleg tega je arabskih govornikov okoli 330 milijonov po vsem svetu, od tega jih več kot 300 milijonov živi v 22 arabskih državah z arabščino kot materinim jezikom. Arabiziranje interneta pomeni prihranek časa & varčevanje na stroških. (Internet 27; 15.7.2003)

V arabski regiji je bilo skupaj 4.902.200 milijonov uporabnikov interneta po raziskavi Madar Research Group iz leta 2002. To je istega leta pomenilo 2.54 % stopnje vključenosti na Internet, pol manj od svetovnega povprečja, ki pa je znašal 5.6 %. (Wheeler, 2002; 7.2.2004)

Tabela št.5: Internetna priključenost po posameznih arabskih državah

Arabske države	Število uporabnikov interneta celotne populacije (2001)	% uporabnikov interneta celotne populacije
Maroko	400 000	1.28
Tunizija	400 000	4.08
Egipt	600 000	0.85
Jordanija	212 000	3.99
Libanon	300 000	11.22
Jemen	17 000	0.09
Združeni arabski emirati	900 000	36.79
Savdijska Arabija	570 000	2.5
Katar	60 000	7.59
Oman	120 000	4.42
Irak	12 500	0.05
Bahrajn	140 200	21.36
Celotna regija BVSA	4.902.200	2.54

Vir: Wheeler, 2002, po Madar Research Group 2002; 7.2.2004

Najvišjo stopnjo uporabe imajo Združeni arabski emirati z 36.79 % prebivalcev, ki ima dostop do interneta. Čeprav Zalivske države posedujejo finančno moč in »prostor umetnosti« informacijskih tehnologij, pa število internetnih uporabnikov narašča bolj počasi kot v nekaterih državah, ki imajo slabše ekonomske sposobnosti. Kot že omenjeno, je ena najbolj očitnih ovir v univerzalnem dostopu do interneta v arabskem svetu dejstvo, da je internet angleško dominiran medij in da jeziki, kot je arabski, ki ne vsebuje latinske abecede, potrebuje specifično programsko opremo. Druga večja ovira arabiziranja interneta je

pomanjkanje standardov. Transportiranje arabskega teksta prek interneta je težko, ker ima non - ASCII (American Standard Code for Information Interchange) nastavitve.

V večini arabskih držav ima približno 29 % uporabnikov dostop do interneta doma. Večina uporabnikov, okoli 58.3 % jih gre v telecentre ali pa na delovnem mestu, okoli 43 %. (Internet 28; 15.7.2003)

Nove tehnologije v arabskem svetu porajajo vprašanja. Eno od pomembnejših je vsekakor priključitev na svetovni splet. Čeprav 80 % svetovnih telekomunikacijskih trgov dovoljuje klic preko ponudnika internetnih storitev (VoIP), nekaterim arabskim državam tega ni dovoljeno uporabljati. V večini teh držav telekomunikacijski in internetni storitveni sektor monopolno vodijo državne institucije. To pa vpliva na stroške dostopa in kvaliteto povezav. Medtem ko ima Jordanija, Egipt, Libanon in Tunizija dvoumno in površno kontrolo, imajo zalivske države kot Savdijska Arabija in Združeni arabski emirati predpise glede pooblaščenih ali dovoljenih informacijskih vsebin. **Egipt, Jordanija, Libanon in Združeni arabski emirati** so najbolj sprejemljive države za nove tehnologije in so ustvarile mnogo napredka na tem področju. Elektronsko trgovanje pa je zaradi dolgotrajne tradicije še vedno počasnejše v regiji direktnega trgovanja in pogajanja iz oči v oči (face-to-face). Torej gre razvoj s počasnim korakom. Uporabniki e-trgovanja so torej v nazadovanju v primerjavi z ostalimi igralci v globalnem trgu e-poslovanja. (Internet 28; 15.7.2003)

Nova tehnologija ponuja nove priložnosti za ženske in njihovo vlogo v družbi. Vpliv interneta na ženske se ni jasen, ampak se ga bo določilo, v koliko bodo možnosti izkoriščene. Skozi vso regijo je dostop žensk do IT omejen, kar omejujejo družbeno-kulturne in religiozne norme. Ženskam ni primerno vstopati v cyber-cafe, kjer je večina uporabnikov interneta moških in kjer bi iskale dodatno pomoč od moških. Kulturne norme tudi zmanjšujejo interakcijo med moškimi in žensko zunaj njihove družine, prav tako pa moški dominirajo IT, zato je ženskam težko stopiti v smislu kariere na ta področja.

2.3. RAZVOJNE MOŽNOSTI IKT V REGIJI BLIŽNJI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA

Uporaba informacijske in komunikacijske tehnologije pospešuje informacije in znanje ter zmanjšuje stroške vodenja poslovanja globalno. Dosežki, ki spremljajo globalizacijo¹², so

---

¹² Globalizacija je postala sinonim za liberalizacijo, za večjo odprtost gospodarstev. Postopno je termin pričeval zamenjavati prej češče uporabljane besede, kot so soodvisnost, mednarodna integracija in internacionalizacija. Na globalizacijo lahko gledamo kot na stopnjo procesa, ki vključuje rast mednarodne trgovine, razmah TNI, internacionalizacijo finančnih trgov (Svetličič po Nicolasu, 1996:79)

večinoma v rokah tistih z višjo izobrazbo in tistih z višjim vodstvom virov in dostopi nad kapitalom. To pa so v arabskem svetu moški. (Internet 18; 10.3.2003)

Ženske v arabskih državah se soočajo z različnimi ekonomskimi, političnimi in družbenimi spremembami zaradi globalizacije in trgovinske liberalizacije. Vplivi družbeno - kulturnih predsodkov, zanikanje ženskih enakih pravic in pomanjkanje dostopa do znanja, spretnosti oz. veččin so pustili ženske na nižjem delu delovnega trga, kjer večkrat delajo v izkoriščevalnih pogojih. (Internet 17; 10.3.2003)

Izredna raznolikost političnih, ekonomskih in družbenih sistemov v regiji podaja nezadostnost podatkov. Merila za vplive globalizacije so gospodarska rast, obseg izvoza in direktnih investicij. (Lazreg; 16.4.2003)

Čeprav so se kot posledica globalizacije gospodarstva oblikovale nekatere nove zaposlitvene možnosti za ženske, so prisotni tudi trendi, ki so povečali neenakost žensk in moških. Istočasno lahko globalizacija, vključno z gospodarsko integracijo, ustvari pritisk na položaj zaposlovanja žensk, tako da se prilagodijo na nove okoliščine ter najdejo nove vire zaposlitve, ko se vzorci trgovine spreminjajo. (Neubauer, 1996 : 102).

Naj pri razvojnih možnostih omenim, da v regiji obstaja potencial za večje in odprteje sprejemanje novih tehnologij, ampak je še vedno zamegljeno in nejasno področje za prebivalce te regije. Pri razvojnih možnostih pa se mora regija zavedati, da je predhodno potrebno razrešiti odnose na relaciji moški – ženska, ki bi vsekakor prinesli nov svež pogled v regijo. Potreba ženske udeležbe v delovni sili se kaže že zaradi povečanih zahtev družine in vsekakor bi večji vstop žensk na trg dela doprinesel gospodarstvu regije. Zato lahko že tukaj nakažem, da se zaradi obstoja neenakopravnega položaja v družbi, ki vodi tudi v digitalno ločnico, informacijske tehnologije ne prispevajo k novim zaposlitvam žensk oziroma hipotezo lahko deloma ovržem ali deloma dokažem, ker se nove tehnologije šele nakazujejo. Šele ko bodo v regiji v pravem pomenu besede dosegljive tako moškim kot tudi ženskam, bo jasen odgovor.

2.3.1.ELEKTRONSKO POSLOVANJE OZ. INTERNET POSLOVANJE

V arabski regiji je stopnja investiranja na področje znanstvenega in tehnološkega razvoja pod 1 % BDP, medtem ko v ostalih delih sveta države ne investirajo manj kot 3 % BDP. V mednarodnem merilu je delež arabskih držav na področju znanstvenih odkritij zelo omejen. (Internet 35; 28.3.2004)

Do leta 2005 se pričakuje 25 milijonov uporabnikov Interneta, Egiptu bi naj pripadlo 6.5 milijonov in Savdijski Arabiji 4.5 milijonov. (Internet 19; 18.8.2003)

V zadnjih nekaj letih je arabski svet doživel porast v povpraševanju po telekomunikacijskih storitvah. Porast je povezan z rastjo populacije, ekonomsko razširitvijo, kot tudi z povečanjem investiranja v ta sektor. Regija bo investirala 35 mlrd. \$ od leta 2000 do 2005 in sprejemala nove tehnologije. Elektronsko poslovanje¹³ bo globalno doseglo 7.3 trilijonov (tretjo potenco milijona) \$ do leta 2004, pri čemer arabski svet še vedno zaostaja za ostalimi regijami, saj samo okoli 200.000 od vseh 300-ih milijonov ljudi posluje elektronsko, kar znaša 0,07 %. (Internet 19; 18.8.2003)

V arabskem svetu je 4.9 milijona uporabnikov Interneta, kar je 2.54 % vseh prebivalcev v regiji BVSA. (Wheeler, 2002; 7.2.2004)

2.3.2.ELEKTRONSKA VLADA

Uvedba elektronske vlade je pomembna za posameznike, vladne agencije in za družbo na splošno. Taka uporaba zniža stroške, poveča učinkovitost in zmanjša družbene, kulturne in geografske ovire. Omenjene stroške zmanjšuje elektronsko objavlanje, elektronsko učenje, video konference itd. E-vlada uporablja IKT z namenom, da izboljša vladnim agencijam opravljanje dela in nudenje storitev svojim strankam. Uporablja pa razne metode, od Interneta, telefona, mobilne telefonije, vendar pa je Internet najbolj razširjen v uporabi. (Al-Furaih; 18.8.2003)

Vpliv nizkega IKT prodiranja (sklicujem se na Tabelo št.5) v arabski svet in obstoj digitalne ločnice (pojem je razložen v poglavju 2.1.) je treba poudariti v tej študiji, sem pa pri zbiranju podatkov zasledila, da se IKT najbolj uporabljajo pri delovanju elektronske vlade v Združenih arabskih emiratih v Dubaju.

2.3.3. OSTALA PODROČJA, KI JIH ODPIRA UPORABA IKT

V tem podpoglavju bi lahko razdelovala področje elektronskega učenja odnosno učenja preko interneta, ki je sploh prvotnega pomena, da se lahko posameznik opre interneta. V regiji BVSA obstaja specifična, da so nekatera področja regije- sploh urbano okolje- bolj dovzeta za sprejemanje novih vrst učenja preko interneta, vendar še vedno zaostajajo. O IKT v regiji BVSA še ni možno govoriti v pravem pomenu besede. Koncept dela na domu, ki ga omogoča

---

¹³ Ponekod bom uporabila e-poslovanje ali e-trgovanje namesto elektronsko poslovanje ali elektronsko trgovanje, prav tako namesto elektronske vlade, e-vlada, ali e-zdravje.

IKT, obstaja v večji meri ideja novega opravljanja dela. V kolikor obstaja možnost dela za ženske na domu- od samega učenja interneta do poslovanja preko interneta- ni znano, kajti samih virov o IKT v regiji je malo. Ali ne obstajajo, ali so nadzorovani s strani države, ali pa samo kažejo na prihodna pričakovanja držav glede večjega prodora IKT v regijo. Kasneje bomo videli, da podatki, ki sem jih zbrala, govorijo, da ženske navkljub dvigu izobraženosti niso bistveno bolj zastopane na trgu delovne sile.

Tukaj naj omenim še zanimivo elektronsko področje, in sicer "elektronsko zdravje", kar je pomembno sploh za ljudi, ki živijo daleč od uradne medicine in se lahko ob spoznavanju Interneta vključijo na projekte e-zdravja ali telemedicine. Tak zanimiv projekt¹⁴ sem zasledila v Kairu, Egipt, ki med drugim največ vlaga v tovrstne projekte.

2.4. DOMINACIJA MOŠKIH NAD INFORMACIJSKO TEHNOLOGIJO

Medtem ko je informacijsko - komunikacijska tehnologija postala vplivni instrument za globalni človeški razvoj, je očitno, da so napredovanja v IT v tej regiji propadla s tem, ko niso vključila spolne enakopravnosti¹⁵, čeprav so ti elementi ključni za človeški razvoj.

Ženske so močno vključene pri razvoju njihovih skupnosti in brez ustreznega dostopa do IT jim je onemogočeno vključevanje v razvojne strategije regije BVSA. (Internet 29; 17.4.2003)

Naj za ilustracijo navedem jordansko študijo primera in študijo primera Združenih arabskih emiratov. Študija "Ženske in informacijska tehnologija" v Jordaniji kaže na podatek, da ob vladni podpori ženske pridobijo pri gospodarski in politični udeležbi in da Jordanija ojačuje IT sektor. (Internet 30; 23.3.2003)

Podatek po nationmaster.com za Jordanijo iz leta 2002 kaže na 86.2 % ženske pismenosti, 50 % vključenost žensk v sekundarnem izobraževanju ter 28.6 % vključenost žensk v terciarnem izobraževanju. (Internet 59;14.2.2004)

---

¹⁴ Afro/arabska regionalna mreža telemedicine je potekala januarja 2002 pod sponzorstvom ITU, WHO, in UNIDO in s pomočjo Ministrstva za komunikacije in IT ter Ministrstvom za zdravje in populacijo iz Egipta. Telemedicina lahko s pomočjo zdravnika na drugi strani linije prinese uporabniku zdravstveni nasvet, kar lahko pomeni odločilno potezo med življenjem in smrtjo. Sploh je to pomembno za ljudi, ki živijo v ruralnem področju, to pa je seveda večina ljudi v tej regiji. (Internet 20;18.8.2003)

¹⁵ Spol-ali družbena konstrukcija vloge žensk -je samo eden mnogih dejavnikov, ki določajo vpliv IT na življenje delavca. Tu so še etničnost, religija, starost, družbeni razred. (Mitter and Rowbotham, 1995 : 3)

Udeležba žensk v delovni sili je še vedno nizka. Leta 1996 je bilo v Jordaniji 15 % ženske delovne sile. Poleg visoke nezaposlenosti so družbene norme tiste, ki ovrednotijo moške kot vzdrževalce družine, ženske pa kot tiste, ki skrbijo za družino, zato jih odvrnejo od dela. Poleg tega je pomanjkanje dnevnega skrbstva in porodniškega dopusta znotraj privatnega sektorja odvrnilo od dela poročene ženske z družinami. Jordanska vlada želi reformirati svoj telekomunikacijski sektor. Njena pobuda iz leta 1999 je dosegla ustvarjanje služb, investiranje v IT sektor, in izvoz, z IT povezanih proizvodov in storitev do 2005. Jordanija je privatizirala okoli 40 % telekomunikacijskih firm - Jordan Telecommunications Corporation (JTC). (Internet 30; 23.3.2003)

Med leti 1999 in 2001 je bilo 88 % ženskih študentk od vseh vpisanih na študije IKT – računalniških programov in 12 % deklic od vseh vpisanih na študije IKT inženiringa. Od tega je pridobilo 30 % deklic diplomo na študijah računalniških programov in okoli 20 % deklic na študijah računalniškega inženiringa. Študija je ugotovila tudi, da je v Jordaniji od vseh zaposlenih v IKT področju 38 % žensk in 16 % moških zaposlenih v vladi, 43 % žensk in 49 % moških v privatnem sektorju, v bankah in večjih organizacijah pa je okoli 7% žensk. Samo 11 % žensk od vseh zaposlenih v IKT sektorju pa jih je vključenih na področju strojne opreme, inženiringa. (Internet 55; 28.3.2004)

Združeni arabski emirati so ena svetovno najbogatejših, ena najbolj tehnološko modernih držav in internetno najbolj povezana v arabskem svetu. Leta 2000 je bilo 400 000 internetnih uporabnikov med 2,7 milijonsko populacijo. To je predstavljalo 15 % internetno uporabo, kar je relativno veliko v primerjavi z npr. 5.7 % v Libanonu in 6.1 % v Katarju. Danes znaša podatek dostopa do uporabe Interneta 36, 79 %. Znan je tudi podatek, da so bili ZAE prva država v regiji, ki je dovolila cyber-cafes, ki jih lahko uporabljajo moški in ženske. Etisalat (The Emirates Telecommunications Corporation) je njihov internetni storitveni ponudnik, ki ima državni monopol. Kljub temu so vsebine nadzorovane. Po podatkih vlade je ta cenzura samo za odvrnitev dostopa do pornografskih vsebin. Se pa je vlada pokazala kot pozitivno naklonjena do žensk, saj podpira ženska združenja za njihov dostop do vseh gospodarskih virov, vključno za dostop do interneta.

Iz podatkov nationmaster.com za ZAE iz leta 2002 je razvidno, da je 79.8 % ženske pismenosti, 49.6 % ženskega vpisa v sekundarno izobraževanje, 12.1 % terciarnih študentk. (Internet 60; 14.2.2004)

Zanimiv podatek v Združenih arabskih emiratih kaže, da so v terciarnem izobraževanju ženske tiste, ki prekoračijo število moških študentov. Čeprav mnogo žensk v ZAE študira na

univerzi, mnoge po dosegu diplome ne vstopajo v delovno silo. Leta 1995 je bilo samo 19.4 % ženske delovne sile. Razlogi so v kulturnih ovirah, torej moževu ali družinsko nasprotovanje, da ženska dela, ali ženina težava balansiranja družine in kariere. Možje lahko ovirajo žene ali otroke pri tem, da smejo zapustiti državo, poleg tega pa poročena ženska ne sme sprejeti zaposlitve brez moževega pisnega dovoljenja. Ovira je tudi relativno bogastvo ZAE, ker ni ekonomske potrebe za ženske, da delajo. (Internet 31; 23.3.2003)

Kar se tiče izobraževanja IT, je večina moških profesorjev, kar omejuje ženskam, da bi študirale te predmete. Ženske študentke se na primer v dodiplomskem študiju počutijo nelagodno z moškimi inštruktorji pri predmetih računalniške znanosti, ker so navajene na ženske učiteljice skozi svoje primarno in sekundarno šolanje. To pa je še težje v medosebni interakciji med inštruktorji in razredi s samo nekaj ženskami. (Internet 32; 15.4.2003)

Ti podatki kažejo na dejstvo, da v regiji BVSA delovna pravila in družinske norme vsiljujejo tradicionalni družinski model, ki naredi žensko finančno in socialno odvisno od moža. Vse, kar je povezano z zaposlovanjem, davki, zavarovanjem, pokojnino itd., pripade družinam uradno samo preko moža. Ženske pa imajo pravico do teh bonitet samo, če so same glava družine. Tukaj se kaže dominacija moških v tej regiji. Ženske naj bi imele večjo fleksibilnost pri svoji vlogi kot matere, žene, državljanke in nenazadnje kot delavke, pa je vendarle nimajo. Prav tako moški dominirajo na področju IT, kar nam predhodno kaže že dominacija moških na vseh ostalih področjih.

Od vseh uporabnikov interneta v regiji BVSA sem zasledila, da se ga ženske poslužujejo samo v 4 -ih %. Dodatno oviro pri uporabi IKT jim predstavlja angleški jezik, v katerem je večina internetne ponudbe. Poleg tega pa je razumevanje interneta povezano s predhodnim izobraževanjem, ki sploh omogoča odkrivanje njegovih vsebin. Ali se lahko družina in z njo mati ali žena vključi na internet, je odvisno tudi od dohodka družine. Internet zagotovo odpira možnosti za ženske, vendar jih v skromnem številu samo 4-ih odstotkov izpušča iz globalne revolucije v komunikaciji.

3. TRG DELOVNE SILE IN ŽENSKÉ V REGIJI BLIŽNJI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA

Trg delovne sile v arabski regiji je omejen, prisotna je velika brezposelnost in brezposelni ljudje postajajo veliko breme nacionalnim gospodarstvom. V večini svojih virov sem zasledila, da se povprečje brezposelnih giblje okrog 15 %: kar je okoli 20 milijonov ljudi. Brezposelnost bolj vpliva na ženske kot moške in bolj na mlade kot odrasle. 60 % arabske

populacije je stare manj kot 20 let. Regija se sooča s politiko ekonomskega neuspeha. (Internet 15; 12.11.2003).

V regiji BVSA je prisotna visoka stopnja nepismenosti, visoka rodnost, kot tudi kolektivni družbeni ustroj, kar je prispevalo k skromni udeležbi žensk na trgu delovne sile in v političnem življenju. Polovica arabskih žensk je starih 15 let ali manj in so zunaj trga delovne sile. Zato je stopnja odvisne populacije v primerjavi s starostjo populacije, ki dela, v arabskem svetu zelo visoka. Število mladih ljudi, ki išče zaposlitev, je višje kot populacijska rast in v mnogih arabskih državah višja kot ekonomska rast. Nezaposlenost v mnogih arabskih državah je visoka npr. v Jordaniji znaša 12. 6% za moške in 29.4% za ženske. (Gopinath; 16.4.2003)

Makro in mikroekonomska politika ter programi, vključno s strukturnim prilagajanjem, niso vedno načrtovani tako, da bi upoštevali svoj vpliv na ženske in deklice, še posebej tiste, ki živijo v revščini. Ženske ključno prispevajo h gospodarstvu in spopadanju s revščino tako s plačanim kot neplačanim delom doma, v skupnosti in na delovnem mestu. (Neubauer, 1996 :34).

Informacijska revolucija je pustila arabski svet v ozadju. Satelitski krožniki na strehah, fax telefoni, internetni cafeji oz. telecentri se pojavljajo le v večjih populacijskih centrih, hkrati pa uporabniki interneta ostajajo majhen delež populacije. Uporaba interneta je v mnogih državah kontrolirana in tudi nadzorovana s strani vladnih oblasti. Cenzura obstaja predvsem za področje domačih zadev. Oglaševanja je malo, oglaševalski stroški v celotnem arabskem svetu so za odtenek višji kot stroški oglaševanja v Izraelu samem. V bistvu je še vedno malo podatkov, ki spremljajo informacijsko revolucijo v arabskem svetu. (Alterman, 2000; 18.4.2003)

Vendarle bom skušala prikazati osnovne podatke, ki kažejo na to, kako se deklice izobražujejo v primerjavi z dečki. Pokazala bom tudi na druge elemente, ki pomagajo moškim, da zavzemajo vodilna mesta in izpodrinjajo ženske, ki se želijo vključiti na trg delovne sile. Sem pa se želijo vključiti tudi s pomočjo informacijske tehnologije in najti ustrezna delovna mesta in informacije, ki so ključnega pomena za razvoj neke dežele in njene populacije.

3.1. DRUŽBENO - EKONOMSKI POKAZATELJI IN REVŠČINA

Izkoreninjenje revščine, ki temelji na obstojni gospodarski rasti, družbenem razvoju, varovanju okolja in socialni pravičnosti, zahteva vključitev žensk v gospodarski in družbeni

razvoj. Poleg tega odprava revščine zahteva enake možnosti ter celovito, enakopravno sodelovanje žensk in moških kot dejavnikov oziroma uporabnic in uporabnikov k ljudem usmerjenega trajnega razvoja. (Neubauer, 1996 :22)

Kot sem že omenila, v arabskem svetu revščina prinaša s sabo nezaposlenost, slabo prehrano, nepismenost, nižji položaj žensk, slabo zdravstveno stanje, itd. Vsi ti dejavniki pa vodijo k višji rasti prebivalstva, obolenosti in smrtnosti. Zato bi odprava revščine prispevala k zniževanju populacijske rasti.

V arabskem svetu ne moremo govoriti o enakopravnem dostopu žensk in moških do ekonomskih virov, vključno z kapitalom, zemljo, krediti, znanostjo in tehnologijo, poklicnim usposabljanjem in strokovno pomočjo, informacijami, komunikacijami in trgi kot sredstvi nadaljnjega napredovanja, še posebej žensk.

3.2. IZOBRAZBA ARABSKIH ŽENSK

Regija BVSA se sooča s hitrimi spremembami in transformacijo. Tekmuje s časom, da bi se vključila v razvito družbo z višjim standardom življenja in varno potjo življenja. Izobrazba se pri tem vidi kot primarno sredstvo pri dosegu teh ciljev. Brez razširjanja in izboljševanja izobrazbenih možnosti za oboje, moške in ženske, se ne more doseči politični, družbeni in ekonomski razvoj.

Moderna izobrazba za ženske je v arabskem svetu relativno nedavnega izvora. Prve moderne šole so bile odprte v Egiptu leta 1829, Libanonu leta 1835, in Iraku leta 1898. V drugih državah, kot so Kuvajt, Jemen, in Savdijska Arabija, je moderno izobraževanje za ženske proizvod dvajsetega stoletja. Napredek v izobraževanju žensk je bil zelo počasen in izredno omejen. Večina arabskega sveta je bila pod kolonialno vladavino. S politično neodvisnostjo in osvoboditvijo izpod tuje dominacije, je izobrazba dobila porast. Večina arabskih vlad je proglasila cilj univerzalne pismenosti in mnogi imajo zakone, ki imajo obvezujočo izobrazbo na prvi stopnji. Vlade nekaterih držav proizvajalk nafte veliko štipendirajo študente in njihove starše.

Novorojena deklica v arabskem svetu ima danes boljše možnosti za izobrazbo kot jo je imela njena mati, kar se tiče šolanja. Arabske vlade so odločene povečati izobrazbene možnosti in jih narediti dostopne za ženske. Nekateri študije v arabskem svetu kažejo, da je izobrazba žensk najmočnejše orožje za izboljšanje njihovega statusa kot najmočnejša sila za družbene spremembe. Izobrazba bo vplivala na vse plati njihovega življenja - od družine do ekonomije. Na primer ugotovili so, da je ženska izobrazba najboljše orožje proti eksploziji populacije.

Raziskave v Egiptu, Tuniziji, Maroku in Jordaniji so pokazale, da imajo nepismene matere večje število otrok kot izobražene matere. Prav tako izobrazba prestavi zakon za vsaj dve leti. Moški, katerih matere niso imele formalne izobrazbe, nasprotujejo mnenju, da se da ženskam enake politične pravice in enake zaposlitvene možnosti, kar pa je nasprotno za sinove, katerih matere so obiskovale univerzo. Poleg tega je udeleženos žensk v javnem življenju deloma vezana na stopnjo izobrazbe. S tem, ko naraščajo izobrazbene možnosti za ženske v arabskem svetu, naraščajo tudi njihove možnosti za vstop na trg delovne sile, s čimer se pomikajo počasi po zaposlitveni lestvici. (Al-Qazzat; 11.3.2003)

Povprečna stopnja pismenosti (sklicujem se na tabelo št.3 o stopnjah pismenosti) za ženske se je v regiji dvignila iz 16.6 % leta 1970 na 52.5 % leta 2000. Do leta 2000 je bilo povprečno devet deklic na vsakih deset fantov vpisanih v osnovne šole, in 74 % deklic in 77 % fantov vpisanih v srednjo šolo. (Internet 16; 29.10.2003).

Stroga religiozna in kulturna pravila zmanjšujejo možnosti izobraževanja deklic in žensk, ker je njihova fizična svoboda omejena in patriarhalne norme spodkopavajo nujnost oziroma potrebo po ženski izobrazbi. Striktna segregacija deklic pri izobraževanju v regiji Bližnji Vzhod in Severna Afrika predstavlja oviro za možnost učenja žensk. (Internet 10; 19.4.2003) Leta 1980 je bilo v tej regiji 174 milijonov prebivalcev, leta 2000 je podatek že 295 milijonov, od tega je žensk 48.6 %. Življenjska doba je za moške v povprečju 66 let in za ženske 69 let. Stopnja nepismenosti pa je za moške 24.8 % in za ženske 46 %. (Internet 11; 13.3.2003)

Navkljub porastu v izobraževanju v arabskem svetu od leta 1970, ko se je ženska pismenost povečala dvakratno, je še vedno zgovoren podatek, da je ena od dveh arabskih žensk nepismena¹⁶. Diskriminacija deklic pri dostopu do izobraževanja se ohranja zaradi običajev, zgodnjih porok in nosečnosti, neustreznega učnega in izobraževalnega gradiva s predsodki glede spolov. Poleg tega predstavlja težavo tudi pomanjkanje primernih ter fizično ali drugače dostopnih zmogljivosti za šolanje. Deklice prevzemajo težka domača dela že v zelo nizki starosti. Pričakuje se, da dekleta in mlade ženske izpolnjujejo tako izobraževalne kot gospodinjske odgovornosti, kar pogosto vpliva na slab šolski uspeh in zgodnji izpad iz sistema izobraževanja. To ima dolgotrajne posledice za vse vidike življenja žensk.

---

¹⁶ Stopnja pismenosti žensk je odvisna od razlik v politikah vlad in od družbeno-kulturnega okolja v teh državah.

(Odedra-Straub v Mitter in Rowbotham, 1995 : 266).

Napredno učenje znanosti in tehnologije ženske pripravlja na prevzem dejavne vloge v tehnološkem in industrijskem razvoju njihovih držav. Temeljnega pomena je, da ženske nimajo samo koristi od tehnologije, temveč, da tudi sodelujejo v procesu načrtovanja, uporabe, nadzorovanja in vrednotenja. (Neubauer, 1996 : 54)

Vendarle pa je v regiji BVSA realna slika uveljavljanja izobraževanja in usposabljanja žensk skozi IT drugačna, saj so ženske izključene v različnih stopnjah iz javne, družbene in gospodarske sfere v vseh državah. Družinska pravila in kulturne tradicije večkrat preprečujejo ženski, da ekonomsko ali socialno sodelujejo z moškimi na enaki bazi.

3.3. ZAPOSLENOST ARABSKIH ŽENSK

Na trgu delovne sile v regiji BVSA je bilo leta 2000 udeleženih 99 milijonov ljudi, od tega je bilo 28 % žensk, medtem ko je bilo leta 1980 dejavnih 54 milijonov ljudi, od tega 24 % žensk. (Internet 11; 13.3.2003)

To kaže na dejstvo, da se ženske niso kaj bistveno več vključile v delovno silo. Nezaposlenost je najvišja med mladimi- tretjina populacije regije je starosti pod 15 let- in ženskami. Ženske v regiji BVSA imajo najvišjo stopnjo brezposelnosti na svetu. Zato je potreba po reformi trga delovne sile toliko večja. Čeprav so vidni nekateri dosežki na področju izobraževanja in zdravstva, predvsem zniževanje stopnje rojstev, pa se ločnica med spoloma ni zmanjšala. Nizka udeležba žensk na trgu delovne sile se kaže tudi v izgubi gospodarske rasti regije. Na regijo se večkrat gleda kot na prostor, kjer je razvoj šel mimo žensk. Poleg tega je gospodarska rast regije v zadnjih dveh desetletjih zelo šibka, na kar bom nakazala nekaj podatkov, ki sledijo v naslednjih odstavkih.

Po podatkih IMF -a je BDP na prebivalca v regiji BVSA med leti 1980 in 2001 stagniral, medtem ko se je v državah proizvajalkah nafte v 80-ih letih znižal in je bila dosežena zelo nizka gospodarska rast v 90 -ih. V nasprotju s tem so podatki glede stopenj gospodarske rasti za države neizvoznice nafte približno enaki podatkom iz ostalih držav v razvoju. (Hakura, 2003; 28.9.2003)

Zaradi visoke populacijske rasti v regiji število delovnih mest ni naraščalo dovolj hitro. Leta 1970 podatek o stopnji zaposlenosti še ni bil tako zaskrbljujoč. Zaostajal je za populacijsko rastjo v 80-ih letih, ko so se cene nafte znižale. Regija je proti devetdesetim vstopala z visoko brezposelnostjo. Naj navedem podatke brezposelnih za nekaj držav regije:

Tabela št.6: Stopnje brezposelnosti po posameznih arabskih državah (v %)

Arabske države	Stopnja brezposelnosti v letu 1990 (v %)	Stopnja brezposelnosti v letu 2000 (v %)
ALŽIRIJA	19,8	29,9
EGIPT	8,6	7,9
IRAN	11,6	15,8
MAROKO	12,1	13,7
JORDANIJA	16,8	13,7
TUNIZIJA	16,2	15,9
POVPREČJE ZA REGIJO BVSA	12,7	15,0

Vir: Gardner po World Bank, 2003; 5.2.2004

Število novih delovnih mest je v regiji v 90-ih letih naraščalo po stopnji 2.6 % na leto, število delovne populacije pa je naraščalo po stopnji 2.9 % na leto. Na trgu delovne sile v regiji BVSA je torej prisoten demografski pritisk. (Gardner, 2003; 6.11.2003)

Kot že omenjeno je arabski svet regija, ki ima najnižje število zaposlenih žensk na svetu. Ženske tvorijo manj kot četrtino delovne sile na Zalivskem področju in okoli 29 % delovne sile na področju arabsko-mediteranskega področja, torej v Alžiriji, Egiptu, Jordaniji, Libanonu, Maroku, Siriji in Tuniziji. Iz teh števil je izključeno običajno delo žensk, kot domače delo in delo v domači kmetijski proizvodnji. (Internet 12; 12.11.2003)

Zgovoren je tudi splošni podatek za mlado populacijo, ki je večinska v regiji BVSA, in sicer, da je teh v populaciji med leti 15 in 24 kar 49 milijonov, ki iščejo zaposlitev. Podatek kaže na 53 % brezposelnost mladih, pod starostjo 20 let. (Internet 13; 12.11.2003) Nezaposlenost med mladimi je 60% v Egiptu, Jordaniji, Siriji in Palestini ter 40 % v Tuniziji, Maroku in Alžiriji. (Internet 14; 12.11.2003)

Dedni zakoni in delovna zakonodaja varujejo moške pred tekmovanjem z žensko. Razkorak na relaciji moški - ženska je najvišji v arabskem svetu, kjer je tradicija močno zakoreninjena v ruralnem področju in konzervativnih sektorjih. Še vedno prevladuje tradicionalno prepričanje, da je edini prostor za žensko njen dom. Za današnje družine pa je vendarle pomembno, da ženske sodelujejo in delajo v javni sferi. Prispevajo namreč k nacionalni ekonomiji, trajnostnem razvoju in blagostanju družine, razširitev komunikacijskih sistemov pa pospešuje k razširjanju novih idej o ženskih vlogah in pravicah. (Internet 21; 8.5.2003)

Udeležba arabskih žensk v delovni sili ostaja najnižja od katerekoli regije na svetu. Leta 1996 so ženske po svetu sestavljale 40 % delovne sile, udeležba žensk v regiji BVSA pa ni prešla 26 %. Pomembno je omeniti, da imajo države z nižjim BDP dohodkom in stopnjo

izobraženosti (npr. Jemen) višjo udeležbo žensk v delovni sili, kot pa države z višjimi stopnjami (Bahrain, Katar in Združeni arabski emirati).

Statistika ne pokaže dejanskega stanja, saj so ženske družinske delavke v kmetijstvu in v neformalnem sektorju. Kljub nizkim stopnjam ekonomske aktivnosti v formalnem sektorju je le-ta dokaz, da obstaja udeležba žensk v delovni sili. Zanimiv pokazatelj je, da stopnja rasti ženskega zaposlovanja prekoračuje stopnjo rasti moškega zaposlovanja. Znatno je del arabskih žensk v formalnem sektorju v poklicnih in tehničnih službah zaradi uspeha v ženskem izobraževanju. Odstotek izobraževanja žensk se je na terciarnem nivoju podvojil, iz 7% v letu 1985 do 16 % leta 1995. Še en dodaten faktor pa je, da se zvišuje starost pri porokah, kar omogoča večjemu številu mladih žensk, da delajo. (Internet 2; 16.4.2003)

V sledečih dveh podpoglavjih bom prikazala zaposlovanje žensk v formalnem in neformalnem sektorju.

3.3.1. FORMALNI SEKTOR

Zaradi privatizacije se znižuje pomen javnega sektorja. To močno vpliva na ženske, ker je prav ta sektor zanje največji zaposlovalec.

Ženske, ki delajo v formalnem sektorju, so predvsem mlade in relativno dobro usposobljene. Večina teh je neporočenih. Njihova udeležba v delovni sili upade z poroko in potem spet naraste med starejšimi ženskami, ki so vdove ali ločene. Arabske ženske so skoncentrirane v storitvah, v Egiptu 67 %, v Siriji 45%, 89 % v Jordaniji, 94 % v Združenih arabskih emiratih. (Al-Qudsi, 1995; 15.7.2003)

Med 60 in 70 % žensk dela v **storitvenem sektorju**. To je zaradi spolno baziranih percepcij ženskih tradicionalnih vlog in sposobnosti - gredo v učiteljstvo in administrativne-pisarniške službe. **Kmetijski sektor** je drugi v koncentraciji žensk delavk. V državah, kjer je kmetijstvo osnova, kot Jemen, je bila ženska udeležba 88 % leta 1994. Arabska regija se v tem razlikuje od drugih regij, kot Azija, ki je izkusila veliko rast v zaposlovanju žensk zaradi hitre industrializacije.

Pomembno je poudariti, da je stopnja žensk v managerskih in profesionalnih poklicih narasla iz 11% leta 1975 na 24 % leta 1995. To ne pomeni, da se ženske manj soočajo z diskriminacijo, ampak je rezultat njihovih višjih stopenj izobraževanja. Ženske v profesionalnih poklicih so ponavadi zaposlene v srednje ali nižje stopenjskih službah.

Arabske ženske delavke v formalnem sektorju so najbolj plačane. To pomeni, da jih je v Katarju 100 %, od vseh delovno aktivnih žensk, zaposlenih v javnem sektorju, v Siriji 46 % in v Jemenu samo 6 %. (Internet 2; 16.4.2003)

3.3.2. NEFORMALNI SEKTOR

Neformalni sektor je pomemben segment trga delovne sile v DVR. Vključuje tako mala kot mikro podjetja ter samozaposlene. Taka odprta oblika mu omogoča hitro rast.

Različne aktivnosti potekajo v okviru malih in mikro podjetij¹⁷, predvsem različne storitve, drobna trgovina, popravila itd. Ukvarjajo se z hrano, pijačo, tekstilom, usnjenimi produkti, steklom, pohištvenim sektorjem. Proizvodnja poteka v delavnicah omejenih dimenzij, ki se nahajajo na cestah ali pa v notanosti bivališč. Uporaba družinske delovne sile, preproste tehnologije, nizka delitev dela in neposredna bližina trga in družine so glavne značilnosti malih podjetij. Predstavljajo družbeni sistem, kjer je povezana družbena praksa, kulturne vrednote in strukture moči. (Internet 22; 15.7.2003)

Dejstvo, da je družina jedro varnosti in bivanja za svoje hčerke, v neki meri razlaga, zakaj je v delovni sili nizek procent arabskih žensk. Kot v drugih državah nerazvitega sveta oz. DVR, so arabske ženske zaposlene v lokalnih farmah - kmetijstvu ter drugih domačih produktivnih dejavnostih. Čeprav so številke pomembne, se ne pojavljajo v delovni statistiki.

Tabela št.7: Stopnja udeležbe celotne populacije v delovni sili med leti 1990 – 2000 (v %) in stopnja udeležbe žensk v delovni sili med leti 1990 – 2000 (v %)

Arabske države	Stopnja udeležbe v delovni sili med leti 1990 –2000 (v %)	Stopnja udeležbe žensk v delovni sili med leti 1990 – 2000 (v %)		
	1900	2000	1990	2000
Alžirija	43.0	47.8	12.1	18.1
Egipt	48.2	48.8	19.2	23.1
Iran	51.6	47.5	11.5	13.2
Maroko	55.6	57.6	25.9	27.6
Tunizija	51.4	52.2	20.7	24.9
Povprečje za	50.1	49.9	16.7	20.4

Vir: Gardner po IMF in World Bank, 2003; 5.2.2004

¹⁷ Spadajo v neformalni urbani sektor. Vir: Zapiski iz predmeta Odnosi S-J

Žensko delo v neformalnem sektorju je podcenjeno ter ni zajeto v statistiko in bilance nacionalnih držav, zato je ostaja znatno delo žensk nevidno in ni cenjeno!

Ženske se pogosto tudi samozaposlujejo. Večinoma so to pol kvalificirane - usposobljene za delo v doma bazirani proizvodnji, vendar pa se pri samozaposlovanju soočajo z ovirami, kot so težek dostop do tehničnega usposabljanja, managerskega know - how, kredita itd. (Internet 2; 16.4.2003)

Ženska udeležba v neformalnem sektorju, kot šivanje tradicionalnih ročnih del, proizvodnja hrane, pomeni najnižji plačilni razred. So večinoma mlade, njihovi člani gospodinjstva pa so nedavni migranti iz ruralnih področij v urbane centre. Zaposlovanje v neformalnem sektorju je razširjeno tudi v kmetijstvu. Uradni statistični podatki kažejo na nizko stopnjo udeležbe za arabske ženske tudi v tistih državah regije, kjer je kmetijstvo smatrano kot glavna gospodarska aktivnost. (Al-Qudsi, 1995; 15.7.2003)

3.4. SPOLNO SEGMENTIRAN TRG DELOVNE SILE V REGIJI BVSA

Kot je že bilo omenjeno, so moški in ženske deljeni v privatne in javne sfere. Torej je v gospodarstvih arabskih držav moč zaslediti spolno specifično delitev dela. Moški ima nalogo finančno skrbeti za družino, medtem ko ženska izvaja svoje delo doma. Ta delitev izhaja iz ideje, da so moški superiorni voditelji. Čeprav je to prevladujoče mišljenje, pa so nekatere ženske prešle v področje, ki se ga smatra za moško domeno. Večina služb, ki jih zavzamejo ženske, so v področjih medicine, učiteljstva in družbenih ved. Ko ženska vstopi na gospodarsko področje in izstopi iz svoje 'izolacije', to vpliva na njeno življenje v več smereh. S tem, ko dela zunaj doma, nad njo pride družbena stigma oz.znamenje. Zato imajo mnoge zaposlene ženske manj samozavesti kot ženske, ki so nezaposlene.

Drugi zaznamovalec, ki kaže družbeno neodobritev zaposlovanja žensk, je zvišana stopnja spolnega nadlegovanja delovnih žensk. Tudi pozitivno stran dela, ki vključuje zaslužek za delo, zaposlene ženske vedno ne uživajo. Na primer, nekateri moški lahko prevzamejo popoln nadzor nad ženinim zaslužkom. Slaba stran je tudi, da se ženske soočajo z dualno naravo dela, kajti po koncu dela pridejo domov, kjer jih čaka »pravo delo gospodinje«. Njene gospodinjske naloge ne izginejo s tem, ko nastopi delo v javni sferi.

Kljub številnim slabim stranem, pa je v tem tudi nekaj pozitivnega. To je naraščajoča gospodarska potreba, da ženske delajo. Pa tudi nekatere ženske vidijo v zaposlenosti pot k neodvisnosti, svobodi, samoaktualizaciji, enakosti, udeležnosti v družbi.

Na drugi strani pa so tudi ženske, ki ne podpirajo žensk, da delajo zunaj doma. V družbi, ki spoštuje ženske kot matere in žene, veliko žensk ne priznava zunanje zaposlenosti kot pomembne ali kot cilj, ki ga bi naj dosegle. Zaposlenost vidijo izpod svoje družbene pozicije in kot ponižujočo.

Velika večina moških je proti ženskam, ki delajo zunaj doma. Bojijo se, da bodo s tem izgubili svoje dostojanstvo, če so njihove žene sposobne delat. To je kulturni pritisk za moškega. Če je ženska zaposlena, čeprav po lastni volji, se ustvari vtis, da družini primanjkuje denarja, ker je ne more vzdrževati moški. (Spivey, 1996; 19.4.2003)

3.5. VLOGA MEDNARODNIH ORGANIZACIJ NA PODROČJU IZBOLJŠANJA ZAPOSLOTIVENIH MOŽNOSTI ŽENSK V BVSA REGIJI

Med desetletjem Združenih Narodov za ženske ¹⁸(1976 - 1985) so bile na nacionalnih, regionalnih in mednarodnih ravneh ustanovljene številne ustanove, namenjene izboljšanju položaja žensk. Na mednarodni ravni so bili ustanovljeni Mednarodni inštitut za raziskave in usposabljanje za izboljšanje položaja žensk (**INSTRAW**), Razvojni sklad Združenih narodov za ženske (**UNIFEM**) in Odbor za nadzorovanje Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije(**CEDAW**). To so glavne ustanove v Organizaciji Združenih Narodov, ki se izrecno ukvarjajo z globalnim izboljšanjem položaja žensk. (Neubauer, 1996 : 163).

Naj na kratko predstavim delovanje UNIFEM-a v arabskem svetu. UNIFEM-ova prizadevanja za podporo ženske gospodarske varnosti in pravic se osredotočajo na:

---

¹⁸ V zgodovini boja žensk za svoje pravice so se zvrstile štiri svetovne konference o ženskah. Leto 1975 je bilo Mednarodno leto žensk, v tem letu je bila 1.konferenca v Mexico City, kjer so sprejeli Deklaracijo in Svetovni plan za Akcijo za uresničevanje ciljev Mednarodnega leta žensk.

Med leti 1976- 1985 je bilo Desetletje ZN za ženske ti. Enakost, Razvoj in Mir, in v tem času je bila leta 1980 v Copenhagnu 2.svetovna konferenca za ženske in sprejetje programa za Akcijo za drugo obdobje dekade.

3.svetovna konferenca, ki je obeležila uspehe in padce dekade, pa je bila v Nairobiju leta 1985 ti.Enakost,Razvoj in Mir (ime po odbdobju dekade). Sprejela pa je Dolgoročne strategije za napredek žensk (FLS - forward-looking strategies) za obdobje 1986- 2000. (Alger, 1998: 252)

Zadnja konferenca je bila v Pekingu leta 1995 in je sprejela Izhodišča za ukrepanje (Platform for Action -PFA). (Alger, 1998: 253) Rezultat konference je bila Pekinška Deklaracija in Platform for Action, kar je dokument 361- ih odstavkov, ki pokrivajo kritična področja za ženske kot so revščina, izobraževanje, zdravstvo, ekonomija itd. (Alger , 1998: 264)

-izgradnjo makroekonomskih okvirov za države, da bodo kos globalizaciji in gospodarski tranziciji s perspektive revnih žensk

-vzpostavitev institucionalnega in pravnega okolja za enako lastništvo in dostop do gospodarskih virov

-okrepitev ženskih gospodarskih zmožnosti in pravic kot podjetnic, proizvajalk ali doma baziranih delavk.

Kar se tiče IKT sektorja, UNIFEM pomaga ženskam s pridobivanjem tehničnega znanja za konkuriranje na trgu, na katerem trenutno dominirajo moški. (Internet 33; 11.5.2003)

Pomembno vlogo igrata v arabskem svetu tudi organizacija ILO, ki ima Regionalno pisarno za arabske države v Beirutu, Libanonu, ter Svetovna banka.

Naraščajoča moč nevladnega sektorja, še posebej ženskih organizacij in feminističnih skupin, je postala gonilna sila sprememb. Nevladne organizacije so igrale pomembno zagovorniško vlogo pri izboljšanju zakonodaje ali mehanizmov za zagotovitev izboljšanja položaja žensk. Postale so tudi katalizatorji za nove pristope k razvoju. (Neubauer, 1996 : 35)

UREJANJE ZAPOSLOVANJA Z MEDNARODNIMI KONVENCIJAMI

Eden najbolj pomembnih mednarodno pravnih instrumentov za ženske je **Konvencija ZN za odpravo vseh oblik diskriminacije žensk**¹⁹, ki je bila sprejeta 1979 in je stopila v veljavo 1981 ter postavila mednarodni standard razumevanja enakosti žensk in moških. (Alger, 1998 : 250) Poleg Nairobijskih dolgoročnih strategij-FLS in Izhodišč za ukrepanje-PFA je glavni dokument ZN za napredek žensk. (Alger, 1998 : 253)

Čeprav so države podpisale ali ratificirale Konvencijo ZN o odpravi vseh vrst diskriminacije žensk -CEDAW- Irak, Izrael, Egipt, Jordanija, Kuvajt, Libanon, Maroko, Libija, Alžirija, Tunizija, Jemen in Savdijska Arabija-pa vendarle ohranjajo nacionalne zakone, ki so v nasprotju z duhom Konvencije ZN o odpravi vseh vrst diskriminacije žensk. Arabske države so v veliki meri ratificirale dokumente, ki so pomembni za ženske pri zaposlovanju, čeprav mnoge šele nekaj borih let nazaj. Kljub temu pa jih ponekod še premalo upoštevajo, zato ženske pravice še vedno bijejo boj na delovnem področju.

Tabela št.8: Ratifikacija Konvencije ZN o odpravi vseh vrst diskriminacije žensk in Konvencije o otrokovih pravicah po letnicah

---

¹⁹ Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk je sprejela Generalna skupščina Združenih narodov z resolucijo št.34/180 z dne 18.decembra 1979. Veljati je začela 3.septembra 1981 v skladu z 27(1) členom.

ARABSKE DRŽAVE	Ratifikacija Konvencije ZN o odpravi vseh vrst diskriminacije žensk (iz leta 1981)	Ratifikacija Konvencije o otrokovih pravicah (iz leta 1990) *sprejela Generalna skupščina ZN 1.1989
Alžirija	1996	1993
Egipt	1981	1990
Libanon	1997	1991
Maroko	1993	1993
Jemen	1984	1991

Vir: Svetovna banka v Internet 34; 13.3.2003

Zelo pomembne konvencije pri zaposlovanju pa so še **Konvencija št.100 Mednarodne organizacije dela** o enakem nagrajevanju za moške in ženske delavce za delo enake vrednosti, ki je bila sprejeta 1951 in stopila v veljavo 1953. Druga je **Konvencija ILO ŠT. 111** glede diskriminacije pri zaposlovanju, ki je bila sprejeta 1958 in stopila v veljavo 1960. Tretja taka konvencija je **Konvencija ILO ŠT.156**, ki jo zadevajo enake možnosti in enak tretma za moške in ženske delavce: delavce z družinskimi obveznostmi, ki je bila sprejeta 1981 in stopila v veljavo 1982. (Alger, 1998: 250)

Tabela št.9: Ratifikacija Konvencije ILO ŠT.100 in Konvencije ILO ŠT.111 po letnicah

ARABSKE DRŽAVE	Ratifikacija konvencije ILO ŠT.100 po letnicah	Ratifikacija konvencije ILO ŠT. 111 po letnicah
Egipt	1960	1960
Iran	1972	1964
Libanon	1977	1977
Maroko	1979	1963
Sirija	1957	1960
Jemen	1976	1969
Tunizija	1968	1959

Vir: Svetovna banka v Internet 34 ; 13.3.2003)

Je pa zanimiv podatek, da nobena država v regiji BVSA ni ratificirala Konvencije ILO o zaščiti materinstva pri delu ŠT.103; samo Jemen je ratificiral Konvencijo št.156 O delavcih z družinsko odgovornostjo leta 1989. (Internet 34; 13.3.2003)

Tabela št.10: Ratifikacija Mednarodnega pakta o ekon., social. in kult.pravicah in Mednarodnega pakta o drž.in pol.pravicah po letnicah

---

(Človekove pravice:zbirka mednarodnih dokumentov.Del 1, Univerzalni dokumenti. LJ, 1995: 122)

ARABSKE DRŽAVE	Ratifikacija Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (iz leta 1976) *sprejela Generalna skupščina ZN 1.1966	Ratifikacija Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah (iz leta 1976) *sprejela Generalna skupščina ZN 1.1966
Alžirija	1989	1989
Egipt	1982	1982
Maroko	1979	1979
Jemen	1987	1991

Vir: Svetovna banka v Internet 34; 13.3.2003

Ob vpogledu na vse mednarodne dokumente, ki se tičejo zaposlovanja in upoštevanja osnovnih človekovih pravic, je še vedno zgovorno dejstvo, da so v mnogih ortodoksnih in manj razvitih arabskih državah sklicevanja na te dokumente le »fasada«. Dejstvo pa je tudi, da islam sam ne more biti edini razlog za položaj žensk v muslimanskem svetu, saj izvajanje islamskih zakonov variira od države do države. Kakorkoli že, Arabci so legitimizirali svoje vlade, vključno z odnosom do statusa žensk, s tem da so jih povezali z religijo. Ker ima religija globok vpliv na vlado in kulturo, zato položaja žensk v regiji BVSA ne moremo razumeti brez sklicevanja na islam.

Večina arabskih držav je zapravila zadnjih dvajset let. Medtem ko so Hong Kong, Tajvan, Izrael in druge zahodne države investirale v tehnologijo, so muslimanske države potiskale družbo za korak nazaj : slabo ravnanje z ženskami in monopol nad trgovino skozi podpornike vlade. Egipt je dodatno preplaval državo s terorizmom, njihov propad razvoja novih naftnih polj jih je dovedel do uvoznitva nafte, in zelo hiter porast populacije- en milijon novih prebivalcev na vsake 8 mesecev. Sirija je postala primer košarice, ki je odvisna od trgovine z drogami iz Libanona. Savdijci bi radi razvili obnovo in trženje nafte, poleg tega iščejo tuje investicije. Muslimanske države, ki mejijo na Mediteran, bi lahko razvile turistično industrijo po vzoru francoske Riviere, ampak ne dovolijo tujim turistkam, da se razgaljujejo na njihovi zemlji. (Eisen, 2002; 14.7.2003)

Naj poglavje zaključim s poudarkom na dejstvo, ki kaže, da je gospodarska rast in kreiranje novih delovnih mest omejeno in da se v regiji BVSA kaže paradoks med spoloma in nizka udeležba žensk v delovni sili. Ob vseh podatkih sem za ženski spol zasledila nizke številke in nizek odstotek zaposlovanja le-teh v javni sferi oz. moškem svetu.

Stopnje nezaposlenosti so za ženske skoraj 50 % višje kot za moške.(Internet 23; 29.10.2003) Podatki kažejo jasno na spolno segregacijo. Družinska tradicija, tradicionalne kulturne norme so vzrok, da so ženske odvisne in sekundarne v prejemanju zaslužka. Primarno vlogo imajo samo v reproduktivnih funkcijah. V arabsko družbo ženske niso vključene kot enakopravni člen.

Preden arabski svet ne bo rešil osnovnih vprašanj glede pravic posameznika, še posebej žensk, se ne bo možno pogovarjati o njihovem napredku na družbeni lestvici. Bistveno zanje je samo, da se vzpenjajo višje, gledano po odstotkih izobraževanja, kar pa se tiče samega zaposlovanja, temelječega na njihovem ustreznem pridobljenem znanju, pa je zgovorno dejstvo, da je v tej regiji še vedno zakoreninjena tradicija, družinske norme in religiozni sistem, ki se ga družba okorišča za upravičevanje svojih dejanj. Koran, ki je knjiga življenja za muslimana, pa vendar za nevednega in nepismenega vernika še vedno knjiga misterijev in neodkritih verskih pravil, se marsikje v regiji BVSA napačno interpretira.

4.ŠTUDIJE PRIMEROV:

POLOŽAJ ŽENSK V DVEH RAZLIČNIH ISLAMSKIH DRŽAVAH IN INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKA TEHNOLOGIJA

V tej študiji bom naprej prikazala osnovne podatke o obeh državah, prikazala politično in ekonomsko ozadje obeh držav, nato pa proučevala status žensk in primerjala razlike med statusom žensk v ruralnem in urbanem okolju. Prav tako bom naredila primerjavo med bolj napredno - tunizijsko - in bolj konzervativno - savdijsko - družbo.

4.1.TUNIZIJA - AL - JOUMHOURIYAH AT TUNISIYAH

Za obdelavo Tunizije sem se odločila, ker sem mi je že na prvi pogled zdela najbolj napredna in ker sem dosti pomoči, odnosno informacij o njej dobila s strani mojih tunizijskih prijateljic. Tunizija se razprostira na 163 610 kvadratnih metrov na severnem delu Afrike in meji na severu na Mediteran, na Alžirijo na zahodni strani in Libijo na vzhodni strani. Leta 2003 šteje 9.924.742 milijonov prebivalcev, stopnja populacijske rasti je 1.2 % , stopnja rojstev pa 16.83 rojstev/1000 ljudi. Glavno mesto je Tunis, ki sam šteje 699.700 prebivalcev oziroma

1.660.300 milijona prebivalcev z metro področjem. Denarna enota je tunizijski dinar, jeziki pa so arabščina (uradna) in francoščina. (Internet 36; 7.8.2003)

Stopnja pismenosti je leta 1995 znašala 66.7 %. (Internet 36; 7.8.2003). Pismenost moških je znašala 78.6 % in pismenost žensk 54.6 % (leta 1995), pričakovana življenjska doba za moške pa je 72.56 let in za ženske 75.89 let. (leta 2002). (Internet 5; 8.3.2003)

BDP/PPP je leta 2001 znašal 64.5 milijard \$ in BDP per capita 6 600 \$. Stopnja realne rasti BDP je 4.8 %, stopnja inflacije pa 2.7 %. Nezaposlenost je leta 2000 znašala 15.6 %. Delovne sile je 2.69 milijona, vendar pa primanjkuje kvalificirane delovne sile. V storitvah jih dela 55 %, industriji 23 % in kmetijstvu 22 %. Med industrijske panoge spada: surova nafta, rudniki, predvsem fosfata in železove rude, turizem, tekstil, čevljarska industrija, agroposlovanje, proizvodnja pijač. Tunizija ima 6.6 milijard \$ izvoza, kot so tekstilije, mehanične dobrine, fosfat, železova ruda, in ima 8.9 milijard \$ uvoza, kot strojna oprema, hrana. Največje države partnerice so Francija, Italija, Nemčija, Belgija in Libija ter Španija.

Tunizija je republika, njen predsednik pa je Zine al-Abidine Ben Ali, od leta 1987 dalje.

(Internet 36; 7.8.2003)

Tunizija je bila 75 let do 20.marca leta 1956, ko je dosegla neodvisnost, pod protektoratom Francije. Leta 1956 je njen prvi tunizijski predsednik Habib Bourguiba ustanovil enostrankarsko državo. Vladal je 31 let in zatiral islamski fundamentalizem in vzpostavil pravice za ženske, ki se niso mogle meriti z nobeno drugo arabsko nacijo. Pravni sistem države leži na francoskem civilnem pravu in islamskem pravu. Ustava je nastala leta 1959 in bila spremenjena leta 1988 ter spet pred kratkim, saj hoče Ben Ali dosmrtno vladavino.²⁰

Tunizija ima raznoliko ekonomijo, s pomembnimi kmetijskimi, rudarskimi, energetskimi, turističnimi in proizvodnimi sektorji, kar sem že omenila prej. Vladna kontrola nad ekonomskimi dobrinami se je zmanjšala, narašča privatizacija. Porast turizma in povečanje trgovanja sta bila ključna elementa v gospodarski rasti. Poleg tega je Tunizija vstopila v pridružitveni sporazum z EU, ki je stopil v veljavo 1.marca 1998 in je prvi takšen sporazum med EU in Mediteransko državo. Pod tem sporazumom bo država postopoma odstranila ovire v trgovanju z EU v naslednjem desetletju. Privatizacija, nadaljnja liberalizacija, tuje investiranje in izboljšanje v učinkovitosti vlade so med najbolj pomembnimi cilji države.

(Internet 5; 8.3.2003)

Predsednik Ben Ali je naklonjen temam kot so zaposlovanje, izobraževanje, razvojni programi, mednarodna partnerstva in povečanje ženskih pravic. Zavzema se za elektronsko

---

²⁰ ustni vir

trgovanje. Trenutno Tunizija uživa trdno gospodarsko rast in znižano inflacijo. Privablja tuje investicije in rekordno število tujih turistov, partnerstva se tudi razširjajo na področju telekomunikacij in informacijske tehnologije. (Internet 37; 7.8.2003)

V Tuniziji je v uporabi 654 000 telefonov (podatek iz leta 1997) in 50 000 mobilnih telefonov (podatek iz leta 1998). Telefonski sistem deluje mednarodno skozi Intelsat, ki gre preko Atlantskega oceana in 1 Arabsat ter Medarabtel. Uporabnikov interneta je 400 000 (po podatku iz leta 2002). (Internet 5; 8.3.2003) To znaša 4, 08 % vključenosti na internet.(Wheeler, 2002; 7.2.2004)

Tunizijska vlada kaže močen interes glede interneta. Internet želi predstaviti tunizijskim družinam in vpeljati e-trgovanje. Leta 1997 je predsednik pričel z projektom ustvariti Tehnološki park telekomunikacij v Tunisu. Park se nahaja na področju cone Raoued, v Tunisu. Vse poslovne firme in raziskovalni inštituti, ki so povezani z razvojem računalniškega programiranja, informatike in komunikacij se nahajajo tukaj. Seveda so tu tudi banke, restavracije in telekonferenčne dvorane. Cilj tega projekta je ustvariti področje, ki se bo orientiralo k proizvodom in storitvam, ki bodo v skladu z potrebami informacijske tehnologije. To bo pomagalo integrirati Tunizijo v moderno informacijsko družbo. Tudi Center za raziskave, študije, dokumentacijo in informacije o ženskah (CREDIF) želi vključiti ženske v poklicne sfere in uporabo interneta skozi organiziranje delavnic in posebnih zasedanj. Zavedajo se, da elektronska trgovina v tej eri globalizacije integrira državo v informacijsko družbo. Septembra 1999 so bile vse srednje šole povezane z internetom, ter so pričele izvajati računalniške krožke. V tem času je bilo delujočih 271 računalniških laboratorijev v srednjih šolah. Po podatkih Microsofta se trg v državi naglo širi in trenutno deluje že 400 podjetij izključno z informacijsko tehnologijo. (Internet 38; 7.3.2003)

Razvoj elektronskega trgovanja v državi je tesno povezan z njenim ekonomskim, tehnološkim in družbenim razvojem. Novembra leta 1997 je bila vzpostavljena Nacionalna komisija za elektronsko trgovanje, ki ji predseduje Ministrstvo za komunikacije in Ministrstvo za trgovino. Danes Tunizija prodaja proizvode v vse dele sveta s pomočjo elektronskega poslovanja. Elektronska trgovina potrebuje zanesljivo telekomunikacijsko infrastrukturo, ki omogoča visoko kvaliteto storitev. Povezuje se z ATM, Frame Relay, STN, X.25 in ISDN. V telekomunikacijski sektor so investirali 400 milijonov dinarjev(1 dinar=približno 1 dolar) v letih 1987- 1991, 850 milijonov v letih 1992- 1996 in 1500 milijonov dinarjev v letih 1997 - 2001. Z uvajanjem internetnih povezav so pričeli leta 1997 v univerzitetnih inštitucijah, raziskovalnih centrih in gimnazijah. Oktobra 1998 so odprli javne internetne centre -

Publinets, ki skupaj z mladimi izobraženci na tem področju pomagajo pri internetnih storitvah v vseh regijah Tunizije in v vseh tunizijskih družbenih plasteh. Leta 1999 so pričeli izvajati tudi internetne karavane - Internet Caravans, ko je več avtobusov, opremljenih z računalniki, potovalo po celi deželi. Ljudem so predstavili prednosti interneta in elektronskega trgovanja. Ta operacija je povzročila porast naročnikov interneta. (Zitoun in Chaffai - Sghaier; 8.3.2003)

Družbena in izobraževalna politika tunizijske vlade je prispevala k političnemu pluralizmu. Vlada je spremenila zakone osebnega statusa in omogočila, da ženske uživajo vse pravice kot ženske zahodnih demokracij. Zaradi tega tudi ženske podpirajo Ben Ali-ja kot predsednika. (Mamoun, 1999; 8.5.2003)

Vendar pa ima Tunizija tudi negativno plat, saj je onemogočena popolna svoboda govora in s tem tudi mediji delujejo ovirano. Tunizijske oblasti zatirajo kakršnokoli politično opozicijo. Njihova tarča so aktivni člani političnih gibanj, domnevni simpatizerji in celo družinski člani domnevnih kritikov. Odvetnike, ki govorijo v imenu žrtev kršitve človekovih pravic, v zadnjih letih prav tako zapirajo in ustrahujejo. Izredno močna je prisotnost policistov v civilu, zato so ljudje zelo odklonilni do pogovorov o politiki. Skoraj nemogoče je najti časopise, ki bi kritično pisali o politiki. Dejansko v zadnjem desetletju tunizijske oblasti zatirajo kritične glasove v državi z uporabo metod, kot so nadlegovanje, rutinsko zapiranje ali mučenje. (Glasilo Amnesty International Slovenije, leto 3, št. 3, junij - julij 2002).

Zanima nas vprašanje žensk in njihovih osnovnih državljskih pravic, na kar bom se sedaj osredotočila. Tunizija je ženske pravice vključila v ustavo že ob neodvisnosti, vlada je investirala v izobraževanje in poklicno usposabljanje za ženske in ustanovila Ministrstvo za ženske in družinske zadeve. Tunizija je tudi spremenila Zakon osebnega statusa-the Code of Personal Status- leta 1956 in prepovedala poligamijo. Ta zakon je vzpostavil novo organizacijo družin, ki sloni na enakosti pravic. V to je vključeno odprava poligamije, vzpostavitev postopka pravne razveze, ki daje pravico obema zakoncema, da zahtevata ločitev, vzpostavitev minimalne starosti za poroko pri deklicah (17 let), hkrati pa se morajo same strinjati s poroko in da v primeru smrti otrokovega očeta dobi mati skrbstvo nad otrokom. Novi amandmaji, da se morata zakonca obojestransko spoštovati pri vodenju gospodinjstva in vzgoje otrok, ki jih je objavil leta 1992 predsednik Ben Ali, so še okrepili pravice ženske. Materina privolitev je potrebna v primeru poroke hčerke, ki je mladoletna. Delavski zakon je bil prav tako spremenjen in prepoveduje diskriminacijo med moškim in žensko v kateremkoli delu. Zakon varovanja otroka je spremenjen leta 1996, tako da dobi

ločena ženska avtomatično podporo za svojega otroka. Zakon iz leta 1998 pa daje materi pravico, da da svoje ime izvenzakonskemu otroku. (Internet 39; 15.7.2003)

4.1.1. IZOBRAŽEVANJE IN ZAPOSLOVANJE TUNIZIJK

Leta 2000-2001 je bil vpis pri šestem letu starosti v osnovne šole 99, 1 %. Vpis deklic v srednje šole je od vseh vpisanih v srednjo šolo 51, 1 %, vpis deklic na univerze v letu 2000-2001 pa je 51, 9 % od vseh vpisanih na visoko izobrazbo, medtem ko je leta 1975 bilo samo 25, 8 % vpisa.(Internet 40; 15.7.2003) Za leto 2003 sem že zasledila podatek 53, 9 % od vseh vpisanih na univerzo. (Internet 53; 10.2.2004). Leta 1994 je dobila Tunizija nagrado UNESCO za uspeh v pismenosti, ki jo je prejela Nacionalna Unija tunizijskih žensk(UNFT). Stopnja ženske pismenosti je od leta 1966 z 24 % narasla na skoraj 70 % v letu 2000-2001.

Pri zaposlovanju pa je pomemben podatek, da je med leti 1992 in 1997 skoraj 66 000 mladih žensk prejelo poklicno usposabljanje skozi javne institucije, 57 000 v privatnem sektorju in 22 000 v strukturah, ki pripadajo nevladnim organizacijam, vključno z UNFT, ki je glavni dejavnik na tem področju. Tistih, ki so delale v javnem sektorju leta 1996 in so prejele tehnično diplomu, je bilo 36, 21 %, tistih, ki so prejele kvalificirano tehnično diplomu pa je bilo 47, 8 %. Ženske vedno bolj in bolj privabljajo nove tehnologije. Centre za usposabljanje za mlade ruralne ženske so prenovili leta 1992. Med letoma 1992 in 1997 je v 13 centrih dobilo takšno usposabljanje pod vodstvom Ministrstva za zaposlovanje in poklicno usposabljanje 4000 mladih ruralnih žensk.

Tunizijska delovna zakonodaja se je razvila v harmoniji z mednarodno zakonodajo. Ženske delajo v vseh sektorjih dejavnosti in odstotek zaposlenih žensk je narasel iz 6 % leta 1966 na 23, 8 % leta 2000. Trenutno je 5000 lastnic podjetij, od tega jih je 85 % v industriji in obrti, 8 % v trgovini in 7 % v storitvah. Ženske predstavljajo 8,5 % vseh podjetnikov v Tuniziji. Predsednik Ben Ali je leta 1996 ženskam dal tudi možnost, da pridobijo posojilo neodvisno od svojega moža za pridobitev stanovanjskega prostora za vso družino. (Internet 40; 15.7.2003)

V medijih (podatek je odštet od odstotka moških) je zaposlenih kot novinarok 26 % od vseh novinarjev, v pisanem tisku je 22 % žensk od vseh pisnih novinarjev. Na tunizijskem radiu in televiziji je 40 % žensk, na TAP - Tunisian News agency- jih je bilo leta 1998 30 % žensk. V kmetijstvu pa jih je bilo leta 1995 5, 6 % kmetovalk, 7 % pa žensk kmetovalk in hkrati tehnično izobraženih in usposobljenih. (Internet 41; 15.7.2003)

Podatek iz leta 2003 pa kaže na 1500 neodvisnih žensk kmetovalk. (Internet 53; 10.2.2004)

Ben Ali je od začetka svojega predsedovanja leta 1987 razširjal udeležbo žensk v javnem življenju. V parlamentu je 21 žensk, pa tudi število ženskih združenj se je od takrat povečalo: UNFT je bila edina organizacija, ki je pričela delovati že 1956, od 1986 pa so se vzpostavile še druge organizacije za ženske zadeve: ATM -the Tunisian Mother 's Association, The Women' s Association »Tunisie 21«, The Alliance of Women Communicators. (Internet 42; 15.7.2003)

Pomembne inštitucije za položaj žensk so še Ministrstvo za ženske, družino in otrokove zadeve od leta 1993; Center za študije, raziskave, dokumentacijo in informacije o ženskah (CREDIF), ki deluje pod avtoriteto omenjenega ministrstva; Nacionalna komisija za ženske in razvoj; Nacionalni svet za ženske in družino. (Internet 43; 15.7.2003)

Po besedah mojega vira je življenje za ženske v Tunisu, glavnem mestu, precej lažje in precej proevropsko orientirano, saj se nenazadnje čuti zapuščina francoskega kolonialnega sistema odnosno njihove kulture življenja. Pa tudi vsa turistična mesta ob morju so obkrožena z proevropskim vplivom. Drugačnost najdemo v notranjosti dežele in na jugu, kjer živijo nekakšni polnomadi Berberi²¹. Moramo se zavedati, da je ruralno gospodinjstvo še vedno bolj revno. Čeprav ima Tunizija uspešno populacijsko politiko oziroma politiko družinskega planiranja, poleg tega pa tudi zvišanje izobrazbenih možnosti, je še vedno nekaj prebivalcev, ki živijo v popolni revščini.

Po podatkih iz leta 2000 je 4, 1 % revnih prebivalcev v Tuniziji. (Internet 52; 29.1.2004)

Ruralna gospodinjstva imajo majhen vpis v šolanje, saj imajo večje število otrok. Nosilec povprečnega gospodinjstva je sezonski delavec, kar je odvisno od vremena, predvsem dežja. Vsi programi opismenjevanja so ključnega pomena za rešitev izpod revščine tako v urbanem, sploh pa v ruralnem področju. Pa tudi pomemben postaja »trend manjših družin«. (Ghazouani in Goaid, 2001; 15.7.2003)

4.1.2. TUNIZIJA IN ŽENSKÉ V JAVNEM ŽIVLJENJU – NAPREDEK

Tunizija velja za eno najnaprednejših držav glede ženskih zadev v arabski regiji. Uspešne reforme nacionalnega zakona osebne statusa so dosegle skorajšnjo formalno enakopravnost med spoloma. Vlada izraža optimizem v prihodnosti. Tunizijski zakon o osebne statusu ne vsebuje določenih referenc na islam, čeprav so islamske vrednote igrale vlogo v njegovem nastajanju. Tunizijska vlada je poskušala razviti novo fazo islamskega mišljenja - ijtihad -

---

²¹ Berberi so tunizijski aboridžini oziroma domorodci. V 10. st. p. š. so se priselili iz Sahare. Imenovali naj bi se *Imazighen-Plemeniti*, ampak Rimljani so jih imenovali Barbari, zato je ostalo to ime. (Tomkinson, 1998:7)

drugačnega od islamskega prava v drugih muslimanskih državah. To novo mišljenje je vključilo reforme, ki bi ustvarile enakost med spoloma na področju zakona, ločitve, skrbstva otroka in ženske družbene avtonomije.

Zadnja runda reform leta 1993, kar sem že prej natančneje pojasnila, je pripeljala tunizijsko pravo v skladje z mednarodnimi standardi človekovih pravic. Podporniki teh reform tega ne vidijo kot zavračanje islamskih vrednot, ampak kot evolucijo modernega obdobja.

(Internet 44;17.7.2003)

Pomembno je tudi omeniti, da je zviševanje ženske pismenosti pripomoglo k večjemu zavedanju žensk o svojih pravicah, sploh tistih, ki so zapisane v njihovem Zakonu o osebem statusu, odnosno reformiranem osebem statusu. Ženske zaobsegajo 31 % delovne sile. Pomembno pa je tudi, da se predsednik zavzema za žensko udeležbo v delovni sili, ki je pomembna za ekonomski razvoj.

4.2. SAVDIJSKA ARABIJA -

AL-MAMLAKAH AL-ARABIYAH AS-SUUDIYAH

Savdijska Arabija se nahaja na Bližnjem Vzhodu in meji na Perzijski zaliv in Rdeče morje ter na sever Jemena. Meri 1.960.582 kvadratnih kilometrov. V Savdijski Arabiji je 24.293.844 milijonov prebivalcev, od tega je 5.576.067 priseljenih. Stopnja populacijske rasti je 3.27 %, stopnja rojstev je 37.2 rojstva na 1000 ljudi in stopnja smrtnosti 5.79 na 1000 ljudi. Med etničnimi skupinami je 90 % Arabcev in 10 % Afro-Azijcev. Religija je 100 % islam. Uradni jezik je arabski. Pismenih je 84.7 % moških in 70.8 % žensk (podatek iz leta 2003), pričakovana življenjska doba za ženske je 70.55 let in za moške 66.99 let. (Internet 6; 18.8.2003)

Glavno mesto Savdijske Arabije je Riyadh, tip vladavine je monarhija. Kraljevina je razdeljena na 13 provinc-mintaqat- neodvisnost je dosegla 23.septembra 1932, na čelu pa je kralj, ki je hkrati ministrski predsednik. (Internet 45; 17.7.2003)

Leta 1933 je pričela izkoriščati nafto in s tem šla po poti prosperitete. V času kralja Ibn Sauda, ki je vladal do smrti leta 1953, je imela Savdijska Arabija še vedno suženjstvo, ki ga je odpravila šele 1962 leta. Nasledniki Ibn Sauda spadajo k sekti Wahhabi, ki se pripisujejo k sunitiskim muslimanom in islamski zakoni strogo izvršuje mutawwa-verska policija. Na čelu države je od 1982 kralj Fahd bin Abd al-Aziz Saud, ker pa je njegovo zdravstveno stanje od 1995 slabše, ga nadomešča Princ Abdullah. Savdijska Arabija je absolutna kraljevina, ki nima nobene politične stranke. Kralj Fahd imenuje Svet ministrov, da vodijo vsakodnevne zadeve.

Posvetovalni svet ali Majlis al-Shura, ki svetuje monarhu, ima 120 članov in nobene formalne moči. (Internet 46; 18.8.2003)

Ustava je v skladu z islamskim oziroma šeriatskim pravom.

Savdijska Arabija ima gospodarstvo zasnovano na nafti. Obstaja močni vladni nadzor nad večjimi gospodarskimi aktivnostmi. Ima namreč največje rezerve nafte na svetu (26 %), je največji izvoznik nafte in igra vodilno vlogo v organizaciji OPEC²². Naftni sektor prispeva 75 % državnega prihodka, 45 % BDP in 90 % izvoznega zaslужka. Za savdijsko gospodarstvo je pomembnih 4 milijone tujih delavcev, še posebej v naftnem in storitvenem sektorju. Vlada je pričela leta 1999 z načrti privatizacije elektro podjetij, čemur je sledila privatizacija telekomunikacijskih firm. Vlada podpira rast privatnega sektorja, da bi zmanjšala odvisnost kraljevine od nafte in da bi povečala zaposlitvene možnosti za naraščajočo savdijsko populacijo. Pomanjkanje vode in hitra rast prebivalstva je problem, ki omejuje vladna prizadevanja doseči samozadostnost v kmetijstvu. Država ima 0.6 % stopnjo realne rasti BDP (podatek iz 2002), ter BDP per capita 10.500 \$(2002).

BDP porazdelitev po sektorjih je 5.2 % v kmetijstvu, 51.2 % v industriji in 43.6 % v storitvah. Delovne sile je 7 milijonov, jih pa je zaposlenih 12 % v kmetijstvu, 25 % v industriji in 63 % v storitvah(podatek iz leta 1999). Stopnja nezaposlenosti je 25 % (podatek iz 2002). (Internet 6; 18.8.2003)

Sektor IKT v Savdijski Arabiji je eden največjih v regiji. Radi bi dosegli IT kulturo skozi elektronsko izobraževanje, elektronsko vlado in telemedicino, obenem pa v digitalnem svetu ohranili arabsko in islamsko kulturo. Leta 2002 je bilo za razširjanje IKT trga v kraljevini porabljenih 3.7 milijard \$, vključno z računalniško opremo, strojno opremo in IT storitvami. Najhitreje narašča segment z internetom in mobilno mrežo. Samo e-poslovanje je vredno 1.5 milijard \$. Dve največji korporaciji sta Saudi Aramco in Saudi Basic Industries Corporation (Sabic). (Internet 47; 6.8.2003)

Internet je prisoten v kraljevini od februarja 1999, čeprav so bile prve internetne povezave že leta 1994, vendar omejene za državne akademske, zdravstvene in raziskovalne inštitute. (Internet 28; 15.7.2003)

Trenutno deluje 21 ponudnikov interneta, ki nudijo dostop 1.6 milijonom uporabnikov interneta(podatek iz konca leta 2002). Internetna vključenost prebivalcev meri 6.8 %. Ta

---

²² OPEC - Organizacija dežel izvoznic nafte, ust.1960; člani: Alžirija, Ekvador, Gabon, Indonezija, Irak, Iran, Katar, Kuvajt, Libija, Nigerija, Savdska Arabija, Venezuela, Združeni Arabski Emirati. Namen: povezati države, katerih glavni izvozni artikel je nafta; poenotiti in koordinirati naftno politiko članic in ščititi njihove interese. (Benčina in Simoniti, 1994 : 342)

številka naj bi do 2005 narasla na 4.5 milijonov uporabnikov interneta, kar predstavlja stopnjo vključenosti na internet 17.5 % prebivalcev, v primerjavi s takratno povprečno uporabo interneta v arabski regiji, in sicer 8 %. Julija 2001 je Saudi Telecom Company uvedel ADSL storitev, ki niža stroške internetnih storitev. (Internet 47; 6.8.2003)

V Savdijski Arabiji je v uporabi 2.9 milijonov mobilnih telefonov, telefonski sistem deluje mednarodno v omrežjih 5 Intelsat, 1 Arabsat in 1 Inmarsat, v Indijski oceanski regiji. (Internet 6; 18.8.2003)

Savdijska kultura je zasnovana na islamu in popolnosti arabskega jezika. Savdijska oblika islama je konzervativna in fundamentalistična, ki sloni na gibanju Najdi voditelja Sheikh Muhammad Ibn Abdel- Wahhab iz 18.stoletja. To ima še vedno velik vpliv na savdijsko družbo, še posebej ženske, ki lahko po zakonu zapuščajo dom samo popolnoma pokrite v **črna oblačila -abaya-** čeprav so variacije oblačenja glede na regije po državi. Najd in druga področja ostajajo verna Wahhabi tradiciji, čeprav je po državi način življenja spremenila modernizacija in hiter razvoj. Norme za javno obnašanje so zelo konzervativne in verska policija vsiljuje te standarde. (Internet 48; 18.8.2003)

4.2.1. IZOBRAŽEVANJE IN ZAPOSLOVANJE SAVDIJSKIH ŽENSK

Še pred petdesetimi leti so Savdijke živele kot generacije poprej, ko je bila večina ljudi nepismenih in večina živela nomadsko življenje, po letu 1932, od obstoja kraljevine se zadeve spreminjajo in prihodek od nafte se veča. Danes je kraljevina razvita, industrializirana, povezana z ostalim svetom in tudi za Savdijke je drugače. Prve šole za savdijske deklice so se odprle leta 1960. V javnosti so še vedno oblečene v pokrivala, vendar z novimi pogledi na tradicionalne omejitve glede poroke in materinstva. Ni pa se spremenilo dejstvo, da so vsi Savdijci muslimani in subjekt islamskega prava. Islam daje ženskam določene pravice, da poseduje lastnino, da podeduje, da se lahko loči, itd, ampak na njihov status je zelo vplivala segregacija, pokrivanje in umik, ki ga zahteva patriarhalna družba, ki veže družinsko čast z obnašanjem žensk. Pri teh debatah ni konsenza, ali gre za islamsko pravo ali napačno sprejemanje. Izobražene ali neizobražene, mestne ali vaške, poročene ali samske ženske, poklicne ženske, večina katerih so žene in matere, se soočajo z možnostmi mešanja spolov na delovnem mestu, s konceptom družinske časti in konfliktom med tradicionalnimi zahtevami in modernizacijo. Savdijke častijo lokalne tradicije in običaje, ki tvorijo njihovo kulturno dediščino in islam bo še nadaljnje okvir njihovih življenj. (Al-Munajjed, 2000; 18.4.2003)

Kot zanimivost naj navedem, da je ženskam po zakonu še danes prepovedano voziti avto in ne smejo dobiti vozniškega dovoljenja. Tudi, če se vozi v avtu, mora biti v moškem spremstvu, svojega sorodnika - brata, bratranca, moža ali očeta. Tudi, če ženske sedijo v kavarni, morajo biti v prisotnosti moškega sorodnika, sicer jih kaznuje verska policija.

Položaj ženske v islamski družbi in Savdijski Arabiji sploh velja za kompleksnega in se ga ponavadi narobe razume. Seveda muslimansko in zahodno videnje glede vloge žensk kaže na kulturne razlike. Zahodni stereotip muslimanske ženske je neizobražena ženska, ki nima nobenih pravic in nobenih možnosti, medtem ko po koranu je ženska dobila ekonomske in socialne pravice, še preden so jih dobile zahodne ženske. (Internet 49; 17.7.2003)

Po mnenju Emme Clark, poročevalke za BBC News, zahod gleda na abayas oblačila kot na znak zatiranja. Pismenost za ženske se je močno dvignila, kaže pa se tudi potreba po ženskem zaposlovanju, ker se slabša gospodarska situacija v regiji. Vlada ustvarja službe za ženske kot del strategije, kako odvrniti gospodarstvo stran od nafte. Trenutno tvorijo Savdijke 50 % prebivalcev, ampak prispevajo k gospodarstvu samo 3 %. Ker pa še ni pravih možnosti na razpolago, ženske same kreirajo svoje možnosti. Vendar pa, če želi ženska ohraniti, na primer svoj podjetje in obdržati poslovno licenco, mora zaposliti moškega predstavnika. (Clark, 2002; 8.5.2003)

Od leta 1960 je Savdijska Arabija veliko pridobila z izobrazbo žensk. Trenutno jih je 46 % od vseh učencev v sekundarnem izobraževanju in 58 % od vseh vpisanih na univerze v višjem izobraževanju. (Internet 50; 17.7.2003) Po podatkih, ki jih v svojem članku navaja Faye Bowers, poročevalka za Christian Science Monitor, predstavlja v letu 2000 (za kar navajam predhodne podatke) vseh študentov na tretji stopnji 32 000 fantov in deklic, od katerih je torej slednjih 58%. (Bowers, 2000; 10.2.2004) Omejitve imajo pri predmetih, kot so inženiring, novinarstvo in arhitektura. Nepismenih je 36 % žensk v primerjavi z 17 % nepismenih moških. Na žalost, pa vsa ekonomska uporabnost izobraževanja ostaja omejena zaradi segregirane delovne sile. Ženske predstavljajo 15 % delovne sile. Zaposlene so v izobraževanju, zdravstvu, in civilnih storitvenih službah. Po podatkih Amnesty Internationala je približno 16.390 lastnic podjetij in ženske posedujejo od tega 40 % državnega privatnega bogastva. Kljub temu pa ženske dovoljujejo moškemu sorodnikom, da nadzorujejo njihove ekonomske interese, raje kot da bi same prevzele te javne odgovornosti. (Internet 50; 17.7.2003)

Žensk, ki bi uporabljale informacijske tehnologije, je bore malo. Obstaja on-line usposabljanje na treh področjih v državi : V Riyadhu, Jeddahu, in Dammamu, kjer ženske

izobražujejo za izvršilni management in za uporabo informacijske tehnologije. Opremljeni so z 20 delovnih postajami in delavnic se lahko udeležujejo vse ženske, ki delajo na pozicijah v managementu v javnih ali privatnih sferah. (Internet 51; 18.8.2003)

4.2.2.SAVDIJSKE ŽENSKE V JAVNEM ŽIVLJENJU IN NAPREDEK

Ženske imajo precej omejeno vlogo v javnem življenju v kraljevini. Čeprav se je status žensk izboljšal na področju izobraževanja in zaposlovanja, pa pomanjkanje človekovih pravic ovira možnost žensk, da bi uživale te pridobitve. Savdijska vlada je avgusta 2000 podpisala Konvencijo o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (CEDAW) z zadržki pri določilih, ki so v nasprotju z islamskim pravom. Da bi dosegla cilje iz CEDAW, mora Savdijska Arabija še veliko postoriti, da doseže enakost med spoloma. Interpretacija islama savdijske vlade je omejiti žensko vlogo v javnem življenju. Pričevanje moškega je enakovredno pričevanju dveh žensk na sodišču. Mož dobi ločitev na zahtevo, medtem ko mora ženska dobiti za to pravno odlčbo. Ženske morajo ostati ločene od vseh moških, ki niso člani njihovega gospodinjstva. Zatorej morajo biti vsa delovna mesta spolno segregirana. In ženska mora dobiti pisno dovoljenje moškega člana družine, da lahko pridobi zdravstveno oskrbo.

Ženske so zelo malo prisotne v politični dejavnosti, saj so vsa javna srečanja spolno segregirana. V posvetovalnem svetu Majlis al-Shura sta 2 ženski članici. Leta 2000 je bila princesa Al-Jawhara Fahad bin Mohammed bin Abdel Rahman al-Saud imenovana za pomočnico podsekretarja za izobraževalne zadeve, kar je bila najvišja pozicija, ki jo je kdarkoli imela ženska v savdijski vladi. V zadnjih letih se tudi dogovarjajo, da bi ženske dobile osebne izkaznice. To bi bil prvi korak k ženski pravni neodvisnosti, da bi jim dali razlikovalno identiteto od očeta ali moža. S tem bi dobile svoje potne liste, bančna posojila in druga sredstva za povečanje ženske avtonomije. (Internet 50; 17.7.2003)

4.3. SKLEP ŠTUDIJE PRIMERA

Primerjava študij dveh arabskih držav Tunizije in Savdijske Arabije je pokazala, da imajo ženske, ki živijo v naprednejši in bolj liberalno misleči Tuniziji, ki ima tudi od leta 1956 spremenjen Zakon osebnega statusa, več pravic. Priznava se jim tudi več pravic na področju zaposlovanja, saj se prepoveduje diskriminacija med spoloma. Popolnoma drugačna je situacija za ženske v Savdijski Arabiji, kjer so še vedno prisotni ortodoksni islam in močna družinska tradicija, kjer je pravica do zaposlovanja žensk odvisna od privolitve njenih družinskih članov, seveda moškega spola. Populacijska rast je izredno hitra in s tem naraščajo

različni problemi, sploh problem pitne vode. V Tuniziji je situacija popolnoma obratna, saj ima dobro vodeno politiko družinskega planiranja.

Savdijska Arabija velja nekako za nedotakljivo državo in polno religioznih misterijev, povezanih s tistimi verniki, ki v imenu Allaha opravičujejo svoja dejanja na religiozni način. V Savdijski Arabiji ne boste našli nočnega življenja in alkohola, saj je ekstremno verska, kar opravičuje dejstvo, da je na njenem ozemlju zibelka islamske civilizacije. In kot tako jo je treba razumeti in sprejeti. Kulturni vzorci v obeh državah se močno razlikujejo, saj je Tunizija bolj proevropsko usmerjena in se želi razvijati v smeri pravne države, demokracije in splošnih človekih pravic, medtem ko se v Savdijski Arabiji islam in demokracija težko ujemata in jo čaka še dolga pot do razvoja, ki bo vključeval oba spola.

ZAKLJUČEK

V diplomski nalogi sem obravnavala problem neenakosti med spoloma v regiji BVSA in predvsem posledice neenakopravnosti na področju izobraževanja in zaposlovanja, torej udeležbe žensk na trgu delovne sile in posredno doseganje neodvisnosti ter poti do samoaktualizacije. Podatki, ki sem jih posredovala, so vsekakor bolj posredni in nakazujejo trenutni položaj, saj je direktnih virov, ki se tičejo zaposlovanja na področju informacijske tehnologije, primanjkovalo oz. niso bili dostopni, niti še ne obstajajo v pravem pomenu besede, ker se ženskam pot k IT šele odpira. Njihovo izboljševanje statusa in zaposlovanja s pomočjo novih tehnologij bo jasno šele v prihodnosti.

Regija Bližnji Vzhod in Severna Afrika se vključuje in se ima namen še bolj vključiti v informacijsko družbo. Vendar pa bo morala pred tem sprejeti ukrepe na področju izboljševanja in upoštevanja osnovnih človekovih pravic, kot je pravica do izobraževanja, pravica do svobodnega izražanja, pravica do zaposlovanja in druge. Vključiti bi morala tudi enakost med spoloma, kar pa je še vedno daljnosežni cilj za ženske v tej regiji. Cilj opravičuje pot, ki je zanje še zelo dolga, sploh v bolj konservativnih arabskih deželah z ortodoksnim islamom. To sem tudi prikazala s primerjavo med sicer ekonomsko stabilno, pa vendarle ortodoksno v svojih pogledih, Savdijsko Arabijo in med naprednejšo Tunizijo, kjer se ženske vidneje pojavljajo v javnem življenju. Razlike opazimo ne samo glede na politiko posamezne države, ampak tudi glede na razlike v sami notranjosti dane dežele, kjer so večja mesta odprtejša zaposlitveno področje za ženske. Tehnološko dohitevanje držav se kaže v uporabi IKT, ki pa je večje tam, kjer so dostopnejša mesta za učenje, usposabljanje in zadostna znanja, kako uporabljati novo tehnologijo.

V arabski regiji je zelo prisotna ločnica med spoloma, kar kaže podatek, da skoraj polovica arabskih žensk ne zna ne brati in ne pisati. Poleg tega se tiste, ki se izobražujejo in dosežejo končno stopnjo šolanja, ne uvrščajo na trg delovne sile zaradi družbeno-kulturnih in religioznih norm. Temu bi se lahko reklo napačna interpretacija Korana, ki pa poudarja enakopravnost med spoloma pri izobraževanju. Ženskam družbena ureditev onemogoča, da se vidneje zaposlujejo v javni sferi, ki je v arabski regiji moški svet. Njena naloga je ostati doma, v domači sferi. O tem, ali so ženskam doma dostopne internetne povezave, ni podatka in tudi zaposlovanje v direktni povezavi z IT se bo šele pokazalo v prihodnosti, res pa je, da se podatki izpred 30- letih do danes ne razlikujejo bistveno pri stopnji zaposlovanja žensk. Spolna segregacija, ki je posledica kulturnih norm in tradicionalnih vlog, prinaša s sabo problem neenakosti, neenakovrednosti in celo manjvrednosti. Sveti Koran je dal ženskam ekonomske in družbene pravice, kot je pravica do podedovanja in posedovanja lastnine, brez obveze to dediščino podati svojim možem ali svoji družini.

Poleg tega je bistveni problem, ne samo izobraževati ženske in pobližje seznanjevati z IT, ampak je potrebno tudi učenje angleškega jezika, saj je večina virov v tem svetovnem jeziku. V kolikor se ne bodo tega naučile, bo tudi težko vzpostaviti odnos sodelovanja v mednarodnem prostoru. Globalizacija zahteva učenje in je proces, ki tudi vključuje ženske, a te še vedno zaostajajo. Torej je potrebno v regiji BVSA najprej razrešiti osnovna družbena vprašanja in neenakopraven odnos na relaciji moški - ženska, ki vodi v digitalno ločnico, da ne bodo zaradi tega posredno prikrajšane ženske pri zaposlovanju in sprejemanju na trg delovne sile. Dejstvo je tudi, da se v regiji prepletata tradicija in moderniteta, ki jo je v neki meri prinesla vsekakor tudi informacijska tehnologija, saj tudi arabski svet ne bi znal preživeti brez ključnih informacij. Vendarle pa je zahodno videnje žensk precej zmotno, saj jih vidi stereotipno kot islamske ženske, neizobražene, brez pravic in brez priložnosti, ki so se rodile v ignoranci in nevednosti.

V arabski regiji je do danes za ženske vidno le izboljšanje na lestvici izobraževanja, še vedno pa to ne pomeni znižanja vpliva s strani družbeno-kulturnih predsodkov in s tem zanikanja ženskih enakih pravic. V regiji je opazna tudi počasna ekonomska rast in upadanje izvoza ter omejeno tuje investiranje. Potrebna je tudi umiritev populacijske rasti, preden se bo za ženske kaj izboljšalo.

Odkar je postala izobrazba pomembna pot za žensko zaposlovanje v formalnem sektorju, pa na drugi strani populacijska rast zmanjšuje izobrazbene možnosti, in s tem znižuje njihovo gospodarsko udeležbo. Ženske bi k temu znatno prispevale, in s tem tudi neposredno k

razvoju in k večjem uvajanju IKT v regijo BVSA. To dokazuje moja hipotezo, da obstaja povezava na relaciji moški – ženska, med trgom delovne sile in tehnologijo, ki je ključna za razvojno strategijo trga delovne sile. Dokler pa se regija ne bo spopadla z neenakopravnostjo, žal tudi nove tehnologije ne bodo prispevale k večjim zaposlitvam žensk v privatni in javni sferi življenja arabskih žensk.

Razvojna strategija za ureditev osnovnih družbenih vprašanj in šele nato strategija razvoja same regije še ni na pravi poti in bo šele nastala, v kolikor bo seveda sama regija pokazala zanimanje. Pot razvoja je že obsijana, potrebno je samo doseči njen cilj.

SEZNAM TABEL

Tabela št.1: Primerjava revščine po regijah sveta.....	str.9
Tabela št.2: Stopnja realne rasti BDP (v %) in BDP na prebivalca (v \$) po posameznih arabskih državah.....	str.12
Tabela št.3: Stopnja rodnosti in stopnja pismenosti v arabskih državah.....	str.15
Tabela št.4: GEM – Merilo naraščanja stopnje moči žensk (1995)	str.29
Tabela št.5: Internetna priključenost po posameznih arabskih državah	str.30
Tabela št.6: Stopnja brezposelnosti po posameznih arabskih državah (v %)	str.41
Tabela št.7: Stopnja udeležbe celotne populacije v delovni sili med leti 1990-2000 (v %) in stopnja udeležbe žensk v delovni sili med leti 1990-2000 (v %)	str.44
Tabela št.8: Ratifikacije Konvencije ZN o odpravi vseh vrst diskriminacije žensk in Konvencije o otrokovih pravicah po letnicah	str.47
Tabela št.9: Ratifikacije Konvencije ILO ŠT. 100 in Konvencije ILO ŠT. 111 po letnicah.....	str.48
Tabela št.10: Ratifikacije Mednarodnega pakta o ekon., social. in kult.pravicah in Mednarodnega pakta o drž. in pol. pravicah po letnicah.....	str.48

SEZNAM LITERATURE

1. Primarni viri:

a)

1. Alger, F.Chadwick (1998) : » The Future of the United Nations System: Potential for the Twenty-first Century«. United Nations University Press. 248-281.
2. Benčina, Dragoljuba in Simoniti, Iztok (1994) : »Mednarodne organizacije«. Priročnik in vodnik. Ljubljana.DZS. 342-343
3. Bučar, Maja (2001) :Razvojno dohitevanje z informacijsko tehnologijo?. Ljubljana: Knjižna zbirka Pravo in gospodarstvo, Fakulteta za družbene vede .
4. Človekove pravice:zbirka mednarodnih dokumentov (1995): I.del, Univerzalni dokumenti, Ljubljana:Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.
5. Glasilo Amnesty International Slovenije (2002) : » Amnesty Akcija: Tunizija dežela harmonije ? » Leto 3, št.3, junij-julij 2002.
6. International Labour Review (2001), Volume 140, Number 2,Geneva. 113-117. 119-140. 165-174. 194-208. 213-218.
7. International Labour Review (1995) , Volume 134, Number 4-5, Geneva. 587- 589.
8. Leksikon Cankarjeve založbe (1988).Ljubljana:Cankarjeva založba
9. Lindahl Kiessling, Kerstin and Landberg, Hans (1994) : » Population, Economic development and the Environment :The making of our Common Future ».Oxford University Press. 173-177.
10. Mitter, Swasti and Rowbotham, Sheila (1995): »Changing Patterns of Employment in the Third World: Women Encounter Technology«. UNU/INTECH Studies in New Technology and Development.
11. Neubauer, Vijolica (1996) : »Akcija za enakost, razvoj in mir: Poročilo o četrti svetovni konferenci o ženskah, Peking, 4-15.September 1995«.Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.
12. Reardon, A.Betty (1993) :« Women and Peace » Appendix 1. 171-173.

13. Schliebitz, Anja (1999) :« Tunesien », Baedeker, Allianz Reisefuhrer, Verlag Karl Baedeker, 5.Auflage, 1999.
14. Svetličič, Marjan (1996) : » Svetovno podjetje: Izzivi mednarodne proizvodnje » Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. 71-79. 203-205.
15. Tomkinson, Michael (1998) : Essential Tunisia. Travel Guide. Produced by AA Publishing.
16. Winslow, Anne (1995) : »Women, Politics and the United Nations » 95-100.140-151.
17. Zapiski predmeta Odnosi Sever-Jug (1999).

b)

1. Al-Furaih, Dr.Ibraheem: » ICT Penetration in Arab World and its Effects on e-Government Projects ». (<http://www.arurban.org/eGov/english/EnglishPDF/15.PDF>) ; 18.8.2003
2. Al-Qazzat, Ayad :« Education of Women in the Arab World ». (<http://www.library.cornell.edu/colldev/mideast/awomeduc.htm>) ; 11.3.2003
3. Al-Qudsi, Sulayman (1995) : »Labor participation of arab women: A macrodata profile ».Forum newsletter, Forum, Vol. 2, No.2, Jul 1995. (<http://www.erf.org.eg/nletter/Jul95-11.asp>) ; 15.7.2003
4. Al-Munajjed, Mona (2000) :« Women in Saudi Arabia Today ». New York. St.Martin'S Press. (<http://w3fp.arizona.edu/mesassoc/Bulletin/34-1/34-1%20AnthroSocWomen.htm>) ; 18.4.2003
5. Alterman, B.Jon (2000) : »The Information Revolution and the Arab World ». Middle East Studies Association Bulletin. US Institute of Peace. (<http://w3fp.arizona.edu/mesassoc/Bulletin/34-1/34-1%20Alterman.htm>) ; 18.4.2003
6. Ammar, H.Nawal, Ph.D. :«On Being A Muslim Woman:Laws and Practices» (http://www.religiousconsultation.org/ammar_on_being_a_muslim_woman.htm) ; 17.4.2003
- 7.Bowers, Faye (2000) : »Saudi women, long silent, gain a quiet voice«.Christian Science Monitor. Riyadh, Saudi Arabia. (<http://216.109.117.135/saudi+arabia/p07-women.html>) ; 10.2.2004
8. Clark, Emma (2002) : »Arab Women lift their veil on bussiness » (<http://news.bbc.co.uk/1/hi/business/2356895.stm>) ;8.5.2003
9. Eisen, Jaime (2002) :« The Arab world's economics dictate their actions » (<http://www.danielpipes.org/comments/386>) ; 14.7.2003
10. Fargues, Phillipe (1998) : »Fertility in a context of economic liberalization«, Forum, Vol.5, No.1. (<http://www.erf.org.eg/nletter/May98-04.asp>) ; 19.4.2003
11. Gardner, Edward (March 2003), Volume 40, Number 1. »Wanted:More Jobs«. (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2003/03/gard.htm>) ; 6.11.2003
- 12.Gardner, Edward (2003):«Creating Employment in the Middle East and North Afica« IMF. (<http://www.imf.org/external/pubs/ft/med/2003/eng/gardner/index-htm>) ; 5.2.2004
13. Ghazouani, Samir and Goaid Mohamed (2001) : » The Determinants of Urban and Rural Poverty in Tunisia ». Forum Newsletter, Forum, Vol.8, No.2, October 2001. (http://www.erf.org.eg/nletter/oct01_10.asp) ; 15.7.2003

14. Gopinath, Padmanabha: Bint Talal, Basma »Women in the Arab World », Queen Alia Fund for Social Development, Jordan, ILO Geneva.
(<http://www-ilo-mirror.cornell.edu/public/english/bureau/inst/papers/publects/basma/>) ; 16.4.2003
15. Hakura, Dalia (September, 2003):«How economic growth in the Middle East and North Africa Region can be accelerated»
(<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2003/02/wc090103.htm>) ; 28.9.2003
16. Hammuda, Abdul-Ati: »The Status of Woman in Islam »
(<http://www.unn.ac.uk/societies/islamic/women/status1.htm>) ; 21.4.2003
17. Kurd, Rahat (1997) :«Veiling: A Way of Life»
(http://info-center.ccit.arizona.edu/-ws/ws200/fall97/grp5/ws200_page4_Scanlon.htm) ;17.4.2003
18. Lazreg, Marnia : »Globalization and Economic Participation by Arab Women, Review. »
(http://www.undp.org/dpa/choices/2002/march/p27Mar02_E.pdf) ; 16.4.2003
19. Mamoun, Fandy (1999) : »Tunisia's emerging democracy »
(<http://www.tunisiaonline.com/pressbook/csmonitor/>) ; 8.5.2003
20. Naheed, Mustafa: »Hijab (Veil) and Muslim Women.
(<http://www.usc.edu/dept/MSA/humanrelations/womeninislam/hijabexperience.html>) ; 17.3.2003
21. Parker, Ned (1999) » veil is not a barrier in an Arab vote »
(<http://www.csmonitor.com/durable/1999/03/12/text/p7s1.html>) ; 16.4.2003
22. Rahman, Prof. Abdur : »Marriage », Center for Islamic Legal Studies, Ahmadu Bello University, Zaira, Nigeria.
(<http://www.usc.edu/dept/MSA/humanrelations/womeninislam/marriage.html>) ; 21.4.2003
23. Sabbagh, Dr.Suha (1991) : » Women Change the Arab Male 's Attitude Toward Female Employment ».
(<http://www.washington-report.org/backissues/0791/9107028a.htm>); 19.4.2003
24. Saiman, Magida: »The Arab Woman.A Threatening Body, A Captive Being«.
(<http://www.dhushara.com/book/zulu/islamp/wmi.htm>); 23.3.2003
25. Spivey, Courtney (1996) :«The Invisible Society:Women in Middle Eastern Culture»
(<http://www.is.rhodes.edu/modus/96/Spivey.html>) ; 19.4.2003
26. Zitoun Hassoumi, Chaffai Sghaier Lamia : » How to Adapt Electronic Commerce to the Needs of a Developing Country: The Tunisian Case »
(http://www.isoc.org/isoc/conferences/inet/00/cdproceedings/7c/7c_4.htm) ; 8.3.2003
27. Wheeler, Deborah (2002): »Internet Connectivity in the Arab World«
(<http://66.218.225/search/cache?p=number+of+population+in+MENA/wheeler.pdf>); 7.2.2004

2. Sekundarni viri:

1. A World Bank Initiative on Gender and ICT for Development:the World Bank Group.
(<http://www.worldbank.org/gender/ict/index.html>) ; 13.3.2003
2. The Arab Region, Making Progress. Gender! A Partnership of Equals, Geneve, ILO, 2000.
(<http://www.cinterfor.org.uy/public/english/region/ampro/cinterfor/temas/gender/.../arab.ht>); 16.4.2003
3. Community-Driven Development Summary Strategy Note for the Middle East and North Africa.

- (<http://lnweb18.worldbank.org/CommunityDrivenDevelopmentintheMiddleEastandNorthAfricaRegio>);
6.11.2003
4. Regional Office for Arab States: Beirut, Rights at work, Employment, Social Protection, Social Dialogue.
(<http://www.ilo.org/public/english/region/arpro/beirut/regionaloffice.htm>) ; 13.3.2003
5. Tunisia, The World Factbook 2002.
(<http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/ts.html>) ; 8.3.2003
6. Saudi Arabia. The World Factbook 2002.
(<http://www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/sa.html>) ; 18.8.2003
7. CIA. The World Factbook 2002.
(http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/_.html); 8.2.2004
8. Middle East Studies Program : »Stability and Instability in the Middle East: Economics, Demography, Energy, and Security«
(<http://www.csis.org/mideast/stable/2e.html>) ; 6.11.2003
9. Oppressed in Islam...Status of women unveiled!
(<http://www.guidedones.com/issues/women/oproessed10.htm>) ; 23.3.2003
10. Middle East and Northern Africa: » Regional Overview »
(<http://www.womensedge.org/womenofworld/mideast.htm>) ; 19.4.2003
11. The World Bank Group, Genderstats, Database of Gender Statistics: » Summary Gender Profile« .
(<http://genderstats.worldbank.org/genderRpt.asp>) ; 13.3.2003
12. The business outlook for Arab Women.
(<http://www.ameinfo.com/news/Detailed/29074.html> ; 12.11.2003)
13. In its annual report, ALO stresses increased unemployment in the Arab States. Regional Economics.
4/7/1999.
(<http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/990407/1999040775.html> ; 12.11.2003)
14. 12.5 million unemployed in the Arab states. Regional Economics. 2/19/2000.
(<http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/000219/2000021932.html>; 12.11.2003)
15. The politics of economic failure.
(<http://www.opendemocracy.net/debates/article-5-44-419.jsp> ; 12.11.2003)
16. Dubai (September 17, 2003) :« MENA Can Better Achieve Its Growth Potential With Greater Inclusion of Women in the Economy«
(<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:20128365-menuPK:34464-pageP...4607,00.htm>); 29.10.2003
17. UNIFEM, UNIFEM at work Worldwide : » Asia Pacific and the Arab States ».
(http://www.undp.org/unifem/at_work_worldwide/asia_pacific.html) ; 10.3.2003
18. UNIFEM, Economic Security and Rights, Promoting Women's Economic Security and Rights.
(www.undp.org/unifem/economic_security/; 10.3.2003)
19. The Arab Telecom and Internet Forum (2003) : 5th ITU Annual Meeting for Telecom Development in the Arab Region in conjunction of Al Iktissad Wal Aamal's 5th Arab Telecom and Internet Economy Conference.
May 28 - 31, 2003.
(<http://www.ituarabic.org/Annual03/Brochure-ATIF.doc>) ; 18.8.2003

20. International Telecommunication Union. Arab Republic of Egypt : Proposal for the work of the conference the Afro/Arab regional telemedicine network ART-NET (2002)
(<http://www.itu.int/ITU-D/pdf/2128-015-en.doc>) ; 18.8.2003
21. Global issues print, Women.
(<http://www.osearth.com/resources/recall/women.shtml>) ; 8.5.2003
22. Globalization and Micro/Small Enterprise -Innovation and Diffusion of Knowledge in the Mediterranean Region (1999). Forum newsletter, Forum, Vol.6, No.3, October 1999.
(http://www.erf.org.eg/nletter/oct99_research11_12.asp) ; 15.7.2003
23. Middle East and North Africa Face Unprecedented Employment Challenge. September 26, 2003.
(<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:2...4607,00.HTM>) ; 29.10.2003
24. M.E.N.T.O.R.S. (2000), New York. »Arab Community »
(<http://www.mentorsny.org/arab/women.html>) ; 11.5.2003
25. »Arab Women Moving Fast, But Still Far To Go »
(<http://www.undp.org/rbas/ahdr/PR4.pdf>) : 17.7.2003
26. Western Asia Preparatory Conference for the World Summit on the Information Society (WSIS), Beirut, UN-House, 4- 6 February 2003. »Preliminary information note »
(<http://www.escwa.org.lb/wsis/conference/infonote-e.pdf>) ; 15.7.2003
27. »Why, Why Arabic »
(<http://www.arabize.com.eg/why.htm>) ; 15.7.2003
28. UNESCO observatory on the Information Society, Internet in the Arab world.
(http://www.unesco.org/webworld/observatory/in_focus/050602_internet.shtml) ; 15.7.2003
29. Women in the I CT sector, Arab Women Connect.
(http://www.arabwomenconnect.org/awc/e_sub_forum.asp?cat_id=16&sub_id=26) ; 17.4.2003
30. Jordan Case Study: Women in IT in Jordan.
(<http://projects.aed.org/techequity/Jordan2.htm>) ; 23.3.2003
31. United Arab Emirates Case Study: Women in IT in UAE.
(<http://projects.aed.org/techequity/UAE.htm>) ; 23.3.2003
32. Gender Initiative, Cisco Learning Institute. »Gender best practices »
(<http://gender.ciscolearning.org/bestpractices/middleeast/>) ; 15.4.2003
33. UNIFEM, Economic Security.
(http://www.unifem.org.jo/economic_empowerment.htm) ; 11.5.2003
34. The World Bank Group, Gender, » Work in progress »
(<http://lnweb18.worldbank.org/>) ; 13.3.2003
35. Arab Strategy for Information Society and Communications Technology.
(http://www.wsis-egypt.gov.eg/assets/Papers/arab_ict_strategy/) ; 28.3.2004
36. Tunisia. World Countries.
(<http://www.infoplease.com/ipa/A0108050.html>) ; 7.8.2003
37. President Ben Ali: A Leader for the Year 2000. After multiparty elections, President Zine El Abidine Ben Ali is now entering his third term.
(<http://www.iht.com/IHT/SUP/112599/sp-tun04.html>) ; 7.8.2003

38. IS Promotional activities: Update October 1999 : Tunisia.
(<http://www.eu-esis.org/esis2prom/TNprom2.htm>) ; 7.3.2003
39. Tunisia.Women and Civil Rights.
(<http://www.tunisiaonline.com/women/index.html>) ; 15.7.2003
40. Tunisia. Women and Socio-economic Rights.
(<http://www.tunisiaonline.com/women/women1.html>) ; 15.7.2003
41. Tunisia. Tunisian Women in Figures.
(<http://www.tunisiaonline.com/women/women4.html>) ;15.7.2003
42. Tunisia. Women and Public Life.
(<http://www.tunisiaonline.com/women/women2.html>) ; 15.7.2003
43. Tunisia.Women's Institutions.
(<http://www.tunisiaonline.com/women/women3.html>) ; 15.7.2003
44. UNDP. Tunisia: Women in Public life.Programme on Governance in the Arab Region.
(<http://www.undp-pogar.org/countries/tunisia/gender.html>) ; 17.7.2003
45. Saudi Arabia in Brief.
(<http://www.undp-pogar.org/countries/saudi/index.html>) ; 17.7.2003
46. Kingdom of Saudi Arabia: History and government.
(http://www.ameinfo.com/saudi_arabia_history_government/) ;18.8.2003
47. IT & Electronics Market in Saudi Arabia, Overview.
(http://www.tradepartners.gov.uk/electronics/saudi_arabia/) ; 6.8.2003
48. Kingdom of Saudi Arabia:Social Profile
(http://www.ameinfo.com/saudi_arabia_social_profile/) ; 18.8.2003
49. Role of Women in Saudi Arabian Society (1) .
(<http://www.saudinf.com/main/h61.htm>) ; 17.7.2003
50. UNDP. Programme on Governance in the Arab Region.Saudi Arabia:Women in Public life.
(<http://www.undp-pogar.org/countries/saudi/gender.html>); 17.7.2003
51. Internet-based distance training for Saudi professional women
(<http://www.undp.org/info21/saudi/thepilot.htm>) ; 18.8.2003
52. Poverty in MENA. Poverty Data Tables.
(<http://66.218.71.225/search/cache?va=MENA+UNDP+development/POVERTY-ENG.pd>); 29.1.2004
53. IHT online: »Progress for women:Higher Profile for women helps boost the economy«.October 2003.
International Herald Tribune.
(<http://216.109.117.135/search/cache?pTunisia+education+of+women/113497.ht>) ; 10.2.2004
54. Digital Divide Basics. The Digital Divide Network.
(<http://www.digitaldividenetwork.org/content/sections/index.cfm?key=2>) ; 28.3.2004
55. JordanDevNet. CDG compiles first extensive study on Jordanian women in ICT space. May 2003.
(http://www.jordandevnet.org/cgi-local/ultimatebb.cgi?ubb=get_topic&f=9&t=000013) ; 28.3.2003
56. MENA region: A Vital Economic Power.
(<http://www.cbj.gov.jo/docs/investment/118.html>) ; 7.2.2004

57. Middle East Studies Programme. Stability and Instability in the Middle East: Economics, Demography, Energy, and Security. Volume 1.
(<http://www.csis.org/mideast/stable/1c.html>) ; 29.1.2004
58. MENA Macroeconomic Performance and Challenges.
(http://www.erf.org.eg/html/economic_00/html/chapter1.html) ; 5.2.2004
59. Nationmaster.com: Middle East:Jordan:Education.
(<http://www.nationmaster.com/country/jo/Education>) ; 14.2.2004
60. Nationmaster.com: Middle East: United Arab Emirates:Education.
(<http://www.nationmaster.com/country/ae/Education>) ; 14.2.2004
61. Status of Women in MENA Countries: UNDP, Human Development Reports 1997 and 1998.
(http://www.erf.org.eg/html/economic_00/html/table5.13.html) ; 15.2.2004
62. Human Development: Where does the Region Stand?-World Bank, November 1999.
(http://www.erf.org.eg/html/economic_00/html/body_humandvelop.html); 15.2.2004
63. Executive Summary-keralamonitor.com July 4, 2002. Sources UNDP.
(<http://www.keralamonitor.com/undpes.html>) ; 29.3.2004